

ANALELE

**UNIVERSITĂȚII
„ȘTEFAN CEL MARE” SUCEAVA**

SERIA FILOLOGIE

A. LINGVISTICĂ

COLECTIVUL DE REDACȚIE

Redactor șef: Lavinia SEICIUC

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Carmen ALÉN GARABATO (Montpellier – Franța)

Sanda-Maria ARDELEANU (Suceava – România)

Raluca-Nicoleta BALAȚCHI (Suceava – România)

Acad. Anatolie CIOBANU (Chișinău – Republica Moldova)

Evelina GRAUR (Suceava – România)

Georges KLEIBER (Strasbourg – Franța)

Gina MĂCIUCĂ (Suceava – România)

Rodica NAGY (Suceava – România)

Ioan OPREA (Suceava – România)

Anneliese PORUCIUC (Suceava – România)

Acad. Marius SALA (București – România)

Renate SEEBAUER (Viena – Austria)

Vasile ȚĂRA (Timișoara – România)

Hans WELLMAN (Augsburg – Germania)

ADRESA REDACȚIEI

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

Facultatea de Litere și Științe ale Comunicării

Str. Universității nr. 13, Suceava 720229

Tel./Fax: 0230 524 097

Pagină web: www.analelitere.usv.ro

ISSN: 1584-2878

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor publicate
revine în exclusivitate autorilor.

© Copyright 2012, Editura Universității din Suceava.

Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate.

Procesare pe calculator:

Lavinia Seiciuc

Bun de tipar: 01.VI.2013

Apărut: 2013

Editura Universității din Suceava

720229 – Suceava, Str. Universității nr. 13,

Tel.: 0230 216 147 int. 131

ANALELE

**UNIVERSITĂȚII
„ȘTEFAN CEL MARE” SUCEAVA**

SERIA FILOLOGIE

A. LINGVISTICĂ

TOMUL XIX, NR. 2

2012

**Editura Universității din Suceava
2013**

SUMAR

I. LINGVISTICĂ GENERALĂ ȘI APLICATĂ.....	
Silvia Andreia PINTEA, <i>Incompatibilitatea unor adverbe din limba română cu categoria intensității.....</i>	
II. DIDACTICA LIMBILOR.....	
Elda KATORRI, <i>Usò dell'italiano scritto e parlato da parte di studenti albanesi: alcune considerazioni morfosintattiche.....</i>	
III. ANALIZA DISCURSULUI.....	
Viorica CONDRAT, <i>The Role of Cohesion in Written Discourse.....</i>	
IV. NOTE ȘI SINTEZE.....	
Álvaro ARIAS CABAL, Cristina BLEORȚU, M. ^a Jesús LÓPEZ BOBO, Miguel CUEVAS ALONSO, <i>Studii de sociolingvistică variaționistă aplicate vorbirii din Asturias.....</i>	
V. DOSAR TEMATIC: MODALITĂȚI DE CREARE A SENSULUI.....	
Adel FARTAKH, <i>Denotación y connotación: dos interpretaciones lingüísticas.....</i>	
Elda KATORRI, <i>La traduzione, identikit o identità linguistica del reale?.....</i>	
Lavinia SEICIUC, <i>La creación del eufemismo por sustitución metasémica.....</i>	

**I. LINGVISTICĂ
GENERALĂ ȘI APLICATĂ**

INCOMPATIBILITATEA UNOR ADVERBE DIN LIMBA ROMÂNĂ CU CATEGORIA INTENSITĂȚII

Silvia Andreia PINTEA
Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava, România

Abstract: The present study focuses on the adverb in terms of its ability or inability to express intensity. Just like the adjectives they share intensity with it is safe to say that not all the adverbs are compatible with this category. Therefore, throughout my analysis, in order to illustrate this aspect, I have worked on some classifications. From this perspective, we can identify two types: adverbs which are completely unable and adverbs which are partially able to indicate intensity. This classification takes into account the semantic criteria, a compulsory element for making any differentiation. In order to highlight certain aspects of the language, I have chosen the novel *Derapaj* by Ion Manolescu as a basis for my further analysis.

Keywords: adverb, intensity, connector, proadverb, degree of comparison.

Résumé: La présente étude a comme thématique la problématique de l'adverbe par rapport à la possibilité ou l'impossibilité de celui-ci de réaliser la catégorie de l'intensité. Tout aussi comme les adjectifs avec lesquels ils ont en commun la catégorie de l'intensité, tous les adverbes ne sont pas compatibles avec cette catégorie. C'est pourquoi, en vue de montrer cet aspect, tout au long de l'analyse, nous avons opéré quelques classifications. De la sorte, on peut parler - de ce point de vue - de deux situations : il y a des adverbes ayant une inaptitude totale et des adverbes ayant une inaptitude partielle concernant la catégorie susmentionnée, celle de l'intensité. Pour réaliser cette classification, nous avons pris en considération le critère sémantique, absolument obligatoire pour délimiter ces types d'adverbes. Pour mettre en évidence les faits de langue, nous avons choisi comme support le texte du roman de Ion Manolescu, *Derapaj*.

Mots-clés : adverbe, intensité, connecteur, pro-adverbe, degré de signification.

Majoritatea tratatelor de gramatică ce abordează clasa adverbului se limitează, când discută categoria intensității, la a preciza doar faptul că nu toate adverbele sînt compatibile cu această categorie, fără a specifica în mod clar, clasele sau subclasele care intră într-o situație sau alta.

Din cauza eterogenității proverbiale a acestei părți de vorbire, de altfel, este destul de dificil de întocmit o delimitare propriu-zisă. Alunecările de la o clasă la alta se fac destul de ușor, iar împrumuturile lexicale din ultima vreme fac din clasa adverbului una și mai dificil de studiat.

Categoria intensității caracterizează clasa adverbului și a adjectivului, însă nu se aplică tuturor unităților. Ca atare, nu toate adverbele sunt apte de variații graduale. În cazul de față, pentru clasa adverbului incompatibil cu categoria intensității, putem vorbi de două posibilități: pe de o parte, există adverbele cu *inaptitudine totală* ceea ce denotă faptul că nu cunosc deloc categoria intensității, iar altele cu *inaptitudine parțială*, în sensul că unitățile respective sînt compatibile doar cu unele grade de intensitate, dar nu cu toate.

Posibilitatea sau imposibilitatea adverbului de a fi compatibil cu categoria intensității este subordonată direct particularităților lui semantice. De aceea, atunci cînd operăm cu aceste situații, trebuie să avem în vedere clasificarea semantică a adverbului. Vom ține cont de clasificarea propusă de ultima ediție a *Gramaticii limbii române*, apărută sub egida Academiei Române¹ (GALR). Exemplele ilustrative au fost preluate din romanul „Derapaj” de Ion Manolescu.

Incapacitatea unor adverbe de a corespunde categoriei intensității comportă diferite grade de generalitate și vizează: „grupări mai largi de unități, caracterizate prin cîte o trăsătură de conținut comună, care exclude posibilitatea variației graduale, sau unități individuale²”.

Astfel, prima situație, aceea a *adverbelor cu inaptitudine totală*, subordonează:

► seria *semiadverbelor* (*și, nici, mai, încă, tocmai, măcar, numai, decît, prea, oare, fără (de) cît, fără numai* etc.); aceste unități se caracterizează printr-un sens vag, abstract, fără autonomie semantică și sintactică:

- *Ieșeam din comunism cu sentimentul că fusesem un erou, un mic opozant al regimului, de care nimeni nu aflase niciodată, dar ale cărui merite tocmai de-aia erau mai demne de laudă și respect.* (p.15)
- *Mințeam senin, cu dezinvoltură. Chiar și-atunci cînd tăceam, între mine și lumea din jur se interpuneau straturi subțiri de gînduri, o rețea sîngerie de neuroni și sinapse punea în mișcare mecanismele de protecție și nimeni (uneori, nici măcar eu) nu mai avea acces la ce se întîmpla înăuntru.* (p. 27)

► seria *adverbelor pronominale* sau a *proadverbelor* (*unde, cînd, cum, cît, oriunde, oricît, oricum, oricînd, nicicum, nicicînd, acolo, aici, așa, atunci,*

---

¹ GALR, vol. I, p. 595-602.

² Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie.* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 145.

acum, atîta, undeva, cumva, cîtva, alaltăieri, alaltăseară, altcîndva, altcum, altundeva etc.):

- Felicia întrunea toate calitățile pentru a deveni, **cîndva**, o tipă nemaipomenită: simpatică, brunetă, cu niște buze pe care și le imaginai **oriunde altundeva**, numai pe-obraz, nu. (p.63)
- Cufărul cu minunății ar fi zăcut **undeva** în Iași, pe strada Episcop Rafail, pînă la primul război mondial, **cînd** clădirea ar fi fost ciuruită de Baronul Roșu și arsă din temelii în incediul care a urmat. (p. 474)

O trăsătură generală a substitutelor în care se încadrează și această clasă este aceea de a-și preciza înțelesul în context, prin raportare la cuvinte cu semnificație particulară. Așa cum adjectivele pronominale nu admit categoria intensității, prin extrapolare, nici adverbele pronominale nu sînt compatibile cu această categorie.

► seria derivatelor adverbiale în **-ește** (apostolește, americănește, ardelenește, armeneste, artisticește, băiețește, bărbătește, calicește, fățărnicește, iepurește – aproximativ 170 de unități), în **-iș** (furiș, pitiș, brînciș, bulziș, chioriș, morțiș, orbiș, pieptiș, rotiș, zburiș etc.) și în **-mente** (moralmente, actualmente, completamente, generalmente, fatalmente, finalmente, fortamente, legalmente, literalmente, moralmente, necesarmente, realmente, totalmente, oficialmente, materialmente, socialmente etc.). Aceste unități realizate cu ajutorul sufixelor adverbiale specifice limbii române nu admit grade de comparație, deoarece, ele conțin o comparație avînd ca bază de derivație, de obicei, un substantiv sau un adjectiv și dobîndesc, prin atașarea acestor sufixe, sensul de „în felul...”, „ca...”, „în modul...”, exprimând deci o comparație între acțiunea verbului la care sînt incidente și calitatea inclusă în sensul substantivului sau al adjectivului de bază:

- Vasile Roaită privea **bărbătește**³ spre sirena de care trebuia să se agațe, înainte să fie ciuruit de jandarmi. (p. 71)
- Lumina bătea **pieziș**⁴, în unghiuri deformate, închipuite de cine știe ce arhitecți grijulii. (p. 535)
- S-aveți poftă!, ne-a urat ea, uitîndu-se **chioriș** la cipsuri. (p.459)
- Mă pomeneam luînd startul prin grădină și sărînd în izmene gardul vilei din „Primăverii”, fluierat de securiști și fugărit de Aro-urile Miliției, arestat, bumbăcit și dus la anchetă și, **finalmente**, confruntat cu însuși „Gigantul Carpaților” și vocea sa tremurînd de astm și gelozie: „Tovarășe... Ce mi-ai făcut, nenorocitul?” (p.24)

► seria adverbilor (temporale și modale) provenite din substantive prin conversiune (noaptea, vara, luna, șirag, vîrtej, buștean, colilie, glonț, cloșcă, colac, covrig, chitic, cobză, creangă, gîrlă, găitan, grămadă, lulea, măr, nălucă,

³ Acest derivat adverbial poate admite, uneori, formă de comparativ, de obicei, în enunțuri imperative: Poartă-te **mai bărbătește!**

⁴ Este și cazul adverbului *pieziș*: Trage linia **mai pieziș!**

năvală, mănunchi, mort, pușcă, pachet, poponeț, puhoi, roată⁵, săgeată, tablou, tăvălug, tun, turtă, țință, vargă etc.).

Adverbele temporale astfel formate indică fie momentul, fie intervalul, fie iterativitatea, iar cele modale, înainte de a ajunge sub această formă, au rezultat din construcții prepoziționale cu valoare comparativă: (ca un) șirag, (ca un) buștean, (singur ca un) cuc:

- Maria a venit **glonț** lângă mine; parcă i se-activase o antenă specială. (p.111)
  - Lucrurile se complică doar când Postelnicul pătrunde **noaptea** în camera Elenei, cu un fînar într-o mîină și pistolul în cealaltă. (p.122)
- seria locuțiunilor adverbiale cauzale-finale, de tipul: de aceea, pentru aceea, drept aceea, de aceasta, deci:
- Nu credeam nimic din ce spuneam, **deci** n-aveam ce să ne reproșăm; (p.70)
  - Viața nu fusese salvată, pe rînd și în epoci diferite, de Gelu, Mircea și Mihai (numele de familie contau mai puțin; probabil **de aceea** cronicarul nici nu le menționa) (p.71)
- seria locuțiunilor adverbiale cu structură complexă: din vreme în vreme, din cînd în cînd, zi și noapte, în vecii vecilor, de jur împrejur, la sfîntul așteaptă, din cap pînă în picioare, din capul nopții, cu noaptea-n cap, pînă la capăt, pe toate cărările, zi de zi, față la față, cînd și cînd etc.:
- Muncitorii lucrau **zi și noapte**; după ce turnau și ultimul strat, asfaltul era răcit, nivelat și revopsit pe benzi de circulație. (p.116)
  - Venise îmbrăcată **din cap pînă în picioare** în negru: într-un palton de velur, asortat la o căciulă rusească de blană. (p.110)
  - Asta era. Mi se cerea prea mult, ca o îmbrățișare cu-o femeie murdară; pur și simplu nu puteam să merg **pînă la capăt**. (p.73)
- o serie de adverbe (de mod, de timp, de loc) care, considerate individual, exprimă însușiri, circumstanțe ce nu pot fi comparate: aidoma, aievea, împotriva, în zadar, absolut, automat⁶, anticipat, contrar, efectiv, incompatibil, pe deplin, pe nebăute, pe nemîncate, de-a-ndărătelea, azi, mâine, totdeauna, mereu, poimîine, uneori, în veci, acasă, afară, nicăieri, pretutindeni:
- Venea doctorul și, dacă te găsea cu febră, îți prescria **automat** calomel, opiu și laudanum, amestecate cu coniac sau rom. (p.213)
  - Mai bîntuia și-un comisar pe-acolo, pe care îl chema cînd Moldovan, cînd Miclovan și care alerga **mereu** după Gheorghe Dinică prin tripouri și abatoare. (p.22)

⁵ Se pot întîlni formulări de tipul: *Învîrtă-te mai roată, nu așa drept!*

⁶ Pentru a exprima gradul de intensitate maximă, apar enunțuri de tipul: *Acționează total automat, fără nici o judecată.*

A doua situație include subclasa adverbelor care cunosc doar parțial categoria intensității, putînd apărea, în afară de gradul pozitiv, numai la comparativul de superioritate. Ea cuprinde un număr mic de adverbe spațio-temporale: *apoi (mai apoi), înainte (mai înainte), deasupra (mai deasupra), încolo (mai încolo), înapoi (mai înapoi), pe urmă (mai pe urmă)*. Situația este explicată astfel: „faptul se datorează conținutului: „încoace”, „înainte” etc. indică puncte de spațiu sau momente în timp comparabile cu un singur punct, respectiv cu un singur moment, pe care ar urma, eventual, să le întrecă în ce privește întîietatea”⁷:

- *Trei mese mai încolo, sprijiniți de banchetă, se sărutau niște puști în jachete de blugi, cu bile în nas și în buze.* (p. 567)
- *Încolo, departe, se vedea Bucureștiul de altădată.*

În asociere cu *ieri, mereu, niciodată, totdeauna*, **mai** este semiadverb și exprimă aproximarea: *mai mereu, mai niciodată*:

- *Știam limpede ce se întîmplase în camera colegei din vila 12 (mama ei, stewardesă la Tarom lipsea mai mereu de-acasă).* (p.360)

Adverbele de mod *exact* și *precis*⁸ la comparativ își pot păstra calitatea modală, dar pot apărea în calitate de conectori textuali:

- *În decembrie, mai exact⁹ între Crăciun și Anul Nou, ediția ieșea totuși pe piață: fără pamflet și cu vreo trei sute douăzeci și nouă de poezii mai puțin.* (p.50)
- *Într-o seară, cînd mișcam mașina pe străduțe, am nimerit peste cine nu trebuia; mai exact¹⁰, propria Dacie era s-o facă afiș pe doamna Bidileanu pe trecerea de pietoni.* (p.87)

Adverbul *apoi* asociat cu **mai** devine conector pragmatic:

- *Acolo e copilul pe care l-am pierdut, embrionul cărnos desprins cu raclata de corpul femeii tăcute, tăcere mai apoi devenită groază, silă, ură.* (p.476)

Adverbul *degrabă* a cunoscut o desemantizare în limba română actuală. Se folosește mai rar cu sensul de „repede, iute, la repezeală” - (*Vino degrabă!*), însă este foarte des folosit la forma de comparativ, cu rol de conector:

- *Nu era chiar beznă pe culoar, mai degrabă o lumină chioară, de antrepozit sau băcănie.* (p.430)
- *Biblioteca arata ca o catacombă. Hrubă te îmbia mai degrabă la comemorări, decît la învățătură.* (p.38)

⁷ Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică, 1967, p. 274.

⁸ GALR, vol I, p. 602.

⁹ În acest context, sintagma *mai exact* are valoare modală.

¹⁰ În acest exemplu, sintagma *mai exact* îndeplinește funcția de conector textual.

Concluzii

Categoria intensității caracterizează clasa adverbului și a adjectivului, însă nu se aplică tuturor unităților constituente. Astfel, nu toate adverbele sînt apte de variații graduale. În analiza realizată, am scos în evidență existența a două posibilități: adverbe cu inaptitudine totală și adverbe cu inaptitudine parțială. Pentru fiecare din aceste două categorii, am operat clasificări în interiorul cărora am inclus mai multe serii de adverbe, pe care, apoi, le-am exemplificat.

BIBLIOGRAFIE

- Avram, Mioara (1986): *Gramatica pentru toți*, București, Ed. Academiei Române (ediția a II-a:1997, ediția a III-a:2001, București, Humanitas)
- Buvet, P., A., Gross, G. (1995): „Comparaison et expression du haut degré dans le groupe nominal”, în *Faits de langues* 5, Paris, PUF (varianta online <http://hal.archives-ouvertes.fr/docs/00/45/05/92/PDF/ARTI3.pdf>)
- Chircu, Adrian (2008): *L'adverbe dans les langues romanes. Études étymologique, lexicale et morphologique (français, roumain, italien, espagnol, portugais, catalan, provençal)*, Cluj-Napoca, Ed. Casa Cărții de Știință
- Ciompec, Georgeta (1985): *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică
- Iordan, I., Guțu Romalo, Valeria, Niculescu, Al. (1967): *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică
- Irimia, Dumitru (1987): *Structura gramaticală a limbii române. Numele și pronumele. Adverbul*, Iași, Editura Junimea
- Lüder, Elsa (1996): *Procedee de gradație lingvistică*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”
- Nica, Dumitru (1988): *Teoria părților de vorbire. Cu aplicații la adverb*, Iași, Ed. Junimea
- Academia Română, Institutul de lingvistică Iorgu Iordan – Al. Rosetti” (2005): *Gramatica limbii române*, I, *Cuvântul*, II, *Enunțul*, București, Editura Academiei, 2005. (GALR)

II. DIDACTICA LIMBILOR

USO DELL'ITALIANO SCRITTO E PARLATO DA PARTE DI STUDENTI ALBANESI: ALCUNE CONSIDERAZIONI MORFOSINTATTICHE

Elda KATORRI
Università di Tirana, Albania

Abstract: Learning a new language in the era of technology and globalization is becoming more of an added value to our everyday professional life, a boarding pass to other cultures which we might meet, communicate and approach, and also the means through which we succeed in this, that is the language, both verbal and written. Despite the fact that nowadays the process of learning a foreign language, which is characterized by the usage of methodologies and didactic means that better adapt to the student, is not an unexplored path anymore, it still remains a difficult journey, full of grammatical, phonetic and lexical “traps”, that our students can't easily avoid. In order for this process to move forward, it is needed that the teacher offers his best practice and the student to be highly committed in achieving high results. This article is nothing more than a linguistic chronicle, which, via expressions and grammatical rules tries to practically mirror the learning process.

Keywords: verbal language, written language, punctuation, interference, learning

Résumé: Apprendre une langue étrangère à l'époque de la technologie et de la globalisation attache de l'importance notre vie professionnelle et représente une clé des cultures qu'on rencontre et, au même temps, le moyen qui nous sert pour le faire, c'est-à-dire la langue parlée et écrite. Malgré le fait que le processus d'apprentissage des langues, caractérisé par l'usage des méthodes adaptées à l'étudiant, il est encore un voyage difficile, parsemé de pièges grammaticaux, phonétiques et lexicaux qu'on doit éviter. Il est nécessaire que le professeur offre sa meilleure pratique et que l'étudiant soit dédié pour atteindre les meilleurs résultats. Notre travail est une chronique linguistique qui essaye de refléter le processus de l'apprentissage à l'aide des expressions et des règles de grammaire.

Mots-clés: langage verbal, langue écrite, ponctuation, interférence, apprentissage

Delimitiamo il nostro essere in tutto e per tutto per mezzo della parola, parlata o scritta che sia. Ci affidiamo alle parole nell'esternare i nostri sentimenti, usiamo esse per levarci d'impiccio, per trarre in inganno, per insultare oppure adulare, per scusarci oppure ringraziare, per cercare, ricercare, trasmettere e tramandare. Insomma ricorriamo alla parola e alle parole ogniqualvolta se ne presenti l'occasione, ogniqualvolta se ne senta la necessità e tutte le altre volte in cui sarebbe stato meglio tacere, essere reticenti. A volte siamo parsimoniosi e altre volte invece prolissi, a volte parliamo per sinonimi e

altre volte per contrari, a volte somministriamo ironia che poi sfocia in amaro sarcasmo oppure addolciamo la pillola tramite un eufemismo, a volte stupiamo con delle semplici metafore, ingigantiamo le cose per via dell'iperbole, rimaniamo un po' stupiti a causa dell'ossimoro, alludiamo al contenente tramite il contenuto, non di rado facciamo riferimento all'antonomasia invece che all'anagrafe. Ma non vi sembra un paradosso?! (Katorri 2012)

Figure retoriche a parte, oggi si fa bella figura, non solo linguistica, se si conoscono una o più lingue straniere. Anzi, ormai è una necessità visto che ogni giorno di più il detto *“Il mondo è piccolo”* non rimane solo un detto ma è diventato realtà, un fatto quotidiano. Da che mondo è mondo abbiamo avuto bisogno di comunicare, di confrontarci, di incontrarci per vari motivi tra cui lavoro, studio, turismo, necessità, divertimento e molto altro.

Il comune destino dei popoli è quello di venirsi in contro sulla retta via dei binari linguistici, quelli loro, e quelli altrui.

Secondo Sarangi, apprendere una lingua straniera significa quindi imparare a socializzare in quella lingua. Socializzare attraverso la lingua riveste una doppia funzione, quella di capire la lingua attraverso esperienze sociali e di apprendere a capire le esperienze sociali attraverso la lingua (Sarangi, Roberts 2002).

Il linguaggio non va considerato come sistema astratto di segni, dice Duranti, ma anche e soprattutto come mezzo di costruzione e mantenimento della vita sociale in quanto il processo comunicativo mette in relazione il dire ed il fare: i simboli acquistano significato per la loro capacità di collegare oggetti e persone tra loro permettendo quella coordinazione tra persone e realtà diverse senza la quale il vivere sociale non sarebbe possibile (Duranti 1992).

Ma veniamo a noi, al rapporto che gli studenti albanesi hanno con l'italiano in generale come lingua straniera LS oppure L2. Quali sono le difficoltà, le problematiche a livello di italiano parlato e italiano scritto?

La mia osservazione vuole essere una specie di cronaca linguistica vista nell'ottica di una docente di lingua sia presso l'università di Tirana, sia presso l'Istituto Italiano di Cultura per i corsi CELI. Le difficoltà che emergono sono quasi sempre le stesse, e ovviamente, molte di loro sono dovute al continuo scambio di codice tra albanese e italiano ossia l'interferenza linguistica della lingua madre che induce a volte i nostri studenti in *“peccati linguistici”* (*siano questi di natura fonologica, morfologica o sintattica*) nella produzione della lingua che si sta apprendendo, dell'italiano nel nostro caso.

A proposito di apprendimento dell'italiano da parte degli studenti albanesi, o degli albanesi in generale, alla domanda *dove hai imparato l'italiano?* almeno, secondo un parere da osservatrice e non da un dato statistico, l'80% di loro risponderanno *dalla TV*. È un bene? Un male? Non saprei! Certo è, che questa è la verità. Tutta la generazione degli anni '70 e '80, un po' meno quelli degli anni '90, linguisticamente parlando, sono stati

“teleguidati” verso l’italiano. Il primo approccio fonetico con l’italiano si è avuto tramite gli schermi televisivi. Ciò si è cercato poi di riprodurlo nel parlato e in seguito nello scritto, non sempre raggiungendo ottimi risultati ma nemmeno scarsi. Soffermiamoci adesso su alcune difficoltà del processo di apprendimento dell’italiano. Si nota:

a livello **fonologico**

- **una mancata corrispondenza tra fonema e grafema**

Avendo un alfabeto di 36 lettere rispetto all’italiano che ne ha 21 comporta sia dei vantaggi almeno a livello di articolazione fonetica, nel senso che nessuna parola italiana ci sembra impronunciabile, sia dei rischi, soprattutto nel distinguere le doppie che a volte utilizziamo a sproposito, togliendole dove servono e lasciandole di mancia dove non occorrono. La corrispondenza totale tra fono e fonema, è uno dei pilastri su cui si fonda il nostro alfabeto, è una certezza grammaticale. Così per esempio, quando uno studente albanese (che è alle prime armi con l’italiano) vedrà scritta una parola italiana con la doppia “*l*” come in *dello, della*, leggerà subito ed istintivamente la doppia “*ll*” albanese, cioè quel fono che si produce quando la punta della lingua va a toccare la parte posteriore dei denti incisivi, ossia gli alveoli. Poi un’altra serie di errori fonetici indotti dall’affinità di suono delle due lingue sono:

Albanese (scritto e parlato)	Italiano (scritto e parlato)
Pasarela	passerella
kamarier-e ([k] oclusiva velare di casa,)	cameriere
planet-a	Pianeta
arkitektura ([k] oclusiva velare di casa,)	architettura
Alb(à)nia	Albania
aparat	apparato

a livello **grammaticale**

- **notiamo delle incertezze nella concordanza aggettivo/sostantivo; aggettivo/articolo, preposizione/sostantivo ecc.**

Alcuni esempi.

Il tema – diventa quasi sempre **la** tema rischiando di uscire fuori tema, di concordanza in questo caso. (**la diploma, il tesi per il diploma, la tesi**)

Nella frase “visitare Tirana **il capitale dell’Albania**”, non c’è ombra di dubbio che Tirana per tutta l’Albania è considerata un capitale ma in questo caso ci si sta riferendo ad essa solo come capoluogo, quindi come **la** capitale.

Se uno studente che sta per sostenere l’esame di guida ti dice che “domani ho l’esame per prendere **la patente**” non puoi che fargli gli auguri però alcuni punti sulla “patente linguistica” glielo togli sicuramente.

La seconda persona del verbo potere (*tu puoi*) scivola nell’avverbio di tempo *poi*, rimandando in un periodo successivo qualunque cosa si potesse fare. Quando si tratta di dire l’età, non a tutti va bene. Così alla domanda *quanti anni hai?* una prima persona del verbo essere (*jam* in albanese) si insinua a disturbare l’attenzione dell’interlocutore che sente come risposta un felice *io sono 18 anni* invece di chiamare in causa, per una giusta causa, l’ausiliare *avere*. I dubbi persistono quando si tratta di usare il pronome indiretto *ti o te, a me e mi*, e nel dubbio invece di astenersi, non sarebbe utile nemmeno quello, li usano tutti e due all’interno della stessa frase per indicare preferenze.

A me mi piace molto studiare le lingue. In questo caso, come in molti altri casi nell’italiano parlato l’uso della forma tonica **me** e quella della forma atona **mi** del pronome personale è molto frequente ma sull’abuso delle suddette forme bisogna discutere a rigor di grammatica (la grammatica albanese invece anche nello scritto consente l’uso dei due pronomi all’interno della stessa frase, *muaj më pëlqen shumë t’i studioj gjuhët e huaja*) quando si parla di italiano scritto poiché sarebbe un uso pleonastico, ridondante, eccezion fatta per quei casi che godono di una licenza stilistica in cui, dunque, l’uso è mirato. Un altro uso spropositato è quello della preposizione semplice **di** della quale spesso abbondano le frasi degli studenti.

1. *Mi piace molto **di** essere un medico.* (andrebbe amputata)
2. *E così posso **di** avere un aiuto.* (qui l’aiuto dovrebbe essere linguistico)
3. *Mi piace molto **di** suonare il piano.* (massimo uno professore potrebbe “suonargliele”, sempre linguisticamente parlando)

Un altro esempio è lo scambio delle preposizioni. Così invece del **al**, si usa **nel**, oppure **in**:

1. *Se fossi **nel** tuo posto farei così* (è il caso di dire che stare al posto di qualcun altro è proprio difficile, ma intanto andrebbe sostituita con **al**).

2. *Nel quella zona in Milano ...* (non solo Milano ma anche altre città italiane davanti richiedono la preposizione **a** mentre quella preposizione articolata **nel** non andrebbe messa davanti al pronome dimostrativo in quello stato se prima non si snocciola in “**in**”)
3. *Studio per medicina, architettura, giurisprudenza ecc.* (sarebbe il caso di mettersi a studiare e non tradurre letteralmente dall'albanese il “*për*” in *per* perché in questo caso di preposizioni non c'è ne proprio bisogno).
4. *Oggi è il 100 (cento) compleanno della mia nonna* (è il caso di dire che se proprio dobbiamo dare i numeri che siano quelli ordinali, come nel nostro caso, cioè il centesimo anniversario e non **della** mia nonna, ma **di** mia nonna, in quanto l'articolo determinativo **la** non si usa con i possessivi davanti ai nomi di parentela al singolare).

a livello lessicale

- si passa da diverse fonti di provenienza dai vocaboli imparati durante le ore di lezione all'adattamento di termini conosciuti nelle altre lingue straniere conosciute ecc. *salir-esco, como – come, cama – letto, porque – perché (lo spagnolo oramai si sta insinuando anche nel lessico del suo confratello neolatino).*

Così stando agli studenti, *non pasa (succede) nulla se domani piove.* (In italiano invece succede e come, e non è proprio il caso di dire che sulla suddetta citazione non ci piove. Piovono interferenze!)

Si sa che il lessico è la parte più sensibile alle alterazioni linguistiche poiché per natura è la parte più elastica di una lingua. E a proposito di lingua, noi siamo assediati dalle parole. Esse ci circondano, ci raggiungono, ci interrogano e si insinuano in tutti gli ambiti, in tutte le attività dando alla lingua d'arrivo un/o s/colorito per lo meno semantico. E così, abbattute le frontiere geografiche oramai siamo consapevoli di andare incontro *a errori senza frontiera* e di commettere delle *contravvenzioni linguistiche* nonostante ciò serva ad alimentare i nostri *bisogni linguistici*. Così si sente:

- *Mi devoto al pianoforte.* (Al pianoforte si, in italiano basterebbe un po' più *d'impegno*)
- *Devo superare l'esame con un buon grado.* (L'italiano non accetta di buon grado però l'ultimo vocabolo. Necessita piuttosto la parola *voto*.)
- *L'America e la Russia hanno fatto un tratto insieme.* (Di strada? Di qualunque tipo sia stato *l'accordo*, certo è, che per arrivare fino alla sottoscrizione, ce ne sarà voluta di strada)
- *Abito all'ultimo piano del palato,* (una volta detta palaso e poi alla fine palazzo pensandola con la “c” albanese [*ts = come in spazio*]). In albanese è *pallat*. – Dire palato invece di palazzo, se non altro, sa un po' d'insipido

grammaticale e quindi per evitare di **soffrire di indigestione grammaticale**, bisogna masticare e digerire bene la lingua straniera.

a livello **sintattico**:

si preferisce la frase semplice o se proprio deve essere presente la coordinazione e la subordinazione, le congiunzioni coordinante più frequenti che vengono usate sono *anche, e, ma* mentre quelle subordinante *quando, perché*.

a livello **sociolinguistico**:

non appare ben acquisita la distinzione tra registro formale, uso del Lei, e informale, uso del tu (*come stai, che cosa fa? come stai?*).

a livello **pragmatico**:

è evidente la carenza di mezzi linguistici per introdurre nuovi temi e passare da un argomento all'altro. Alla mancanza di mezzi linguistici si sopperisce parzialmente con l'uso di pause, interiezioni (*ah, eh*), risate. All'interno di una sequenza tematica la coesione del discorso è regolata attraverso meccanismi quali la ripetizione.

E a costo di diventare ripetitivi, ci sono parole o studiosi che valgono la pena di essere menzionati e citati. Uno di questi è l'illustre Beccaria a cui faccio riferimento per fare le mie ultime riflessioni sulla distinzione tra lingua parlata e lingua scritta, e le difficoltà che si presentano allo studente non solo nelle lingua straniera ma anche in quella materna.

Le difficoltà che emergono nascono dal fatto che sia in albanese che in italiano, tra gli studenti, *l'attività del leggere non è tra le più praticate [...] ma è ancor più in disuso lo scritto[...] Lo scrivere è attitudine e pratica in forte regresso dappertutto. Chi scrive è già un animale raro. Finiremo col confinarlo in qualche riserva naturale tra la fauna protetta: poeti, romanzieri, giornalisti, qualche professore, il resto, terra «senza lettere». [...] Scrivere è attività paziente, comporta le soste per correggere, rifare, buttar via: soprattutto la prima frase, sulla quale (diceva Kafka) si addensano sempre i più vieti cliché, per cui il primo passo consiste nel liberarsi dei luoghi comuni[...]*(Beccaria 2008)

Sta quindi all'insegnante riuscire a coinvolgere gli studenti, riuscire a stimolare la loro produzione sia scritta che orale trattando magari temi che lo interessano e lo coinvolgono in prima persona tra cui film, musica, lavoro, tempo libero ecc. Bisogna educare gli studenti allo scritto poiché *per costruire un buon testo scritto, è importante non soltanto ciò che si deve dire, ma il percorso da seguire. Si tratta di una prova di coerenza; di coesione, perché non basta il percorso, ci vogliono ponti e rotaie, snodi e giunzioni, occorre la malta*

(di tipo logico-sintattico) che legghi i mattoni della costruzione. Senza coerenza i pezzi appariranno disuniti e casuali, e senza coesione un progetto non avrà un suo filo logico. (Beccaria 2008)

Altro fenomeno su cui bisogna educare gli studenti è la punteggiatura. Nei temi svolti in classe, nelle tesi di laurea, nei compiti scritti i segni di interpunzione in generale, e le virgole in particolare, sono un po' sparpagliate dove capita capita ("una vaga disseminazione di virgole e di punti e virgole, buttati a caso qua e là, dove vanno vanno, come capperi nella salsa tartara" faceva osservare Gadda a proposito di composizioni per un concorso letterario) (Mortara Garavelli, 2003)

Non è facile spiegare a scuola l'importanza della punteggiatura "segnali del traffico del linguaggio" che ci dicono di rallentare, o di fare un giro più lungo o di fermarci: sono una "cortesia" fatta al lettore per far sì che capisca la storia senza inciampi. (L. Truss, Eats, Shoots & Leaves 2003)

Sono scansioni che segnano anche le linee intonative della tensione e distensione delle "unità melodiche" del testo e creano un ritmo. (Mortara Garavelli, 2003)

Quindi a suon di ritmo, pratica, pratica, pratica visto che secondo gli inglesi "*practise makes perfect*" poichè il processo dell'apprendimento di una lingua straniera, nonostante sia un sentiero oramai noto, delineato da una metodologia e da materiali didattici consoni al livello dello studente, risulta pur sempre un sentiero ripido e pieno di insidie grammaticali, fonologiche e lessicali in cui un alunno può inceppare. E affinché tale processo continui nei migliori dei modi, sta all'insegnante offrire il proprio sostegno e sta allo studente industriarsi per ottenere buoni risultati.

BIBLIOGRAFIA

- Balboni, Paolo E., (2002): *Le sfide di Babele. Insegnare le lingue nelle società complesse*, Torino, UTET Libreria s.r.l.
- Beccaria, Gian Luigi, (2008): *"Per difesa e per amore. La lingua italiana di oggi"*, Milano, Garzanti libri s.p.a.
- Duranti, Alessandro, (1992): *Etnografia del parlare quotidiano*. Roma, Carocci
- Garavelli, B. Mortara, (2003): *Prontuario di punteggiatura*. Roma-Bari, Edizioni Laterza
- Katorri, Elda, (2012): *"Il lessico, soglia d'incontro socio-culturale fra i paesi. Tracce di alcuni italianismi nella lingua albanese"*. "Primer Congreso Internacional hispano-albanés" presso la Facoltà delle Lingue Straniere, Università di Tirana
- Truss, Eats, Shoots & Leaves, (2003): *The zero tolerance Approach to Punctuation*, London
- Sarangi, S. and Roberts, C., (2002): *"Discoursal (mis)alignments in professional gatekeeping encounters"*. In C. Kramsch (ed.), *Language Acquisition and Language Socialisation: ecological perspectives* 197–227, London, Continuum

III. ANALIZA DISCURSULUI

THE ROLE OF COHESION IN WRITTEN DISCOURSE

Viorica CONDRAT

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Republica Moldova

Abstract: Cohesion is one of the two most important features of discourse that weaves its texture into a unified whole. The role of cohesive devices is to formally link the utterances so that the receiver appropriately decodes the intended meaning. Cohesion is the glue that gives discourse its unity, especially when it comes to written discourse. With the help of grammatical and lexical connectors the sender manages to make temporal, spatial and personal connections so that the receiver gets a better understanding of the unfolding action. The present article deals with the analysis of cohesive devices in literary discourse. The author examines several passages from Paulo Coelho's fable "The Alchemist" in order to determine the role cohesion holds in creating the unity of the written discourse.

Keywords: discourse, cohesion, grammar level, lexical level, formal links

Résumé : La cohésion est l'une des deux caractéristiques les plus importantes de discours qui forme la texture de celui-ci. Le rôle de la cohésion est d'unir formellement les énoncés de telle sorte que le récepteur décode correctement l'intention impliqué par l'émetteur. La cohésion est la colle qui donne au discours son unité, en particulier s'il s'agit de discours écrit. A l'aide de connecteurs grammaticaux et lexicaux, l'émetteur réussit à faire des connexions temporelles, spatiales et personnelles de telle sorte que le destinataire comprend mieux de quoi il s'agit dans le discours. L'article analyse les dispositifs de cohésion dans le discours littéraire. L'auteur examine plusieurs passages du livre "L'Alchimiste" de Paulo Coelho en vue de déterminer le rôle que la cohésion tient dans la création de l'unité du discours écrit.

Mots-clés : discours, cohésion, le niveau grammatical, le niveau lexical

The key notions in discourse production and processing are cohesion and coherence, the former connected to the grammatical patterning of discourse, the latter dealing with the knowledge of the world. R. L. Trask outlines their

importance by terming them as “two fundamental terms in the study of discourse”¹.

Although the contextual factors give discourse its unity, we cannot deny the presence of specific formal links which are part of the language framework. These formal links are known as cohesive devices: “they are like the glue which holds different parts of a text together”². Thus, cohesion is the formal, grammatical patterning of discourse which is stored in people’s minds and which enables them to combine words into sentences. This is done unconsciously as people do not primarily think about grammar while trying to communicate a message.

Guy Cook distinguishes the following cohesive devices³:

- verb form – the form of the verb in one sentence can limit the choice of the verb in the next;
- parallelism – the form of one sentence or clause repeats the form of another;
- referring expressions – words whose meaning can only be discovered by referring to other words or to elements of the context which are clear to both sender and receiver;
- repetition – a word, word combination etc. that is repeated;
- substitution – words like *do* or *so* substitute a word or group of words which have appeared in an earlier sentence;
- ellipsis – omission of a word or phrase which has already been said and which can be easily reconstructed;
- conjunction – a connector of two words, sentences.

Cohesion relies on the lexico-grammatical rules of a language. Some scholars distinguish two types of cohesion: lexical cohesion (the text is made cohesive by lexical connectors, such as: repetition, synonyms, etc.) and grammatical cohesion (where the text is made cohesive by grammatical connectors, such as: pronouns, conjunction, etc.). Thus, Joan Cutting suggests the following division⁴:

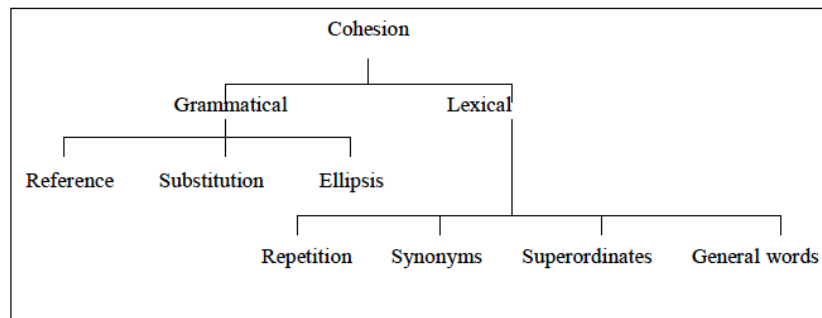
---

¹ Trask, R. L. (1999): *Key Concepts in Language and Linguistics*. Routledge, p.52

² Salkie, R. (1995): *Text and Discourse Analysis*. Routledge, p.x

³ Cook, G. (2000): *Discourse*. Oxford: Oxford University Press, pp.19-21

⁴ Cutting, J. (2002): *Pragmatics and Discourse*. Routledge, p.13

We could add *verb form* and *conjunction* to the grammatical cohesion in this figure and *parallelism* to the lexical cohesion. In Guy Cook’s opinion *synonyms* and *superordinates* (more general words or phrases) are part of “elegant repetition”. As for *general words*, these are such words as “thing”, “stuff”, “person”, “happen”, etc.

We should emphasize the role cohesion has in strengthening the unity of discourse. However, it does not create it alone. Moreover, there are cases when discourse deviates from the grammatical rules: “discourse treats the rules of grammar as a resource, conforming to them when it needs to, but departing from them when it does not”⁵. Yet, cohesion is the glue that gives discourse its unity, especially when it comes to written discourse.

Let us consider the following examples taken from Paulo Coelho’s fable “The Alchemist”. The cohesion of the whole discourse is rendered by cohesive devices previously defined. In general, the texture of the narrative does not deviate from the formal structuring of discourse. It implies that the discourse under consideration has the common features like: verb form, parallelism, referring expressions, repetition, substitution, ellipsis, conjunction.

The verb form is determined by the author’s perspective how he wants to relate the reader to the sequencing of his story. The tense used in the story is past simple. It implies that the usage of other tenses will be determined by the past. Thus, the recurring flashbacks in the story are rendered via past perfect, whereas the fictional future events via future in the past.

The use of parallel constructions and substitution is not that frequent in the story. However, there are cases when the form of one sentence or clause repeats the form of another. It helps reinforce a specific idea being, as a rule,

---

⁵ Cook, G., Op. cit., p.7

emotionally coloured. As to the rare cases of substitution, they offer to the text a more authentic conversational pattern.

The referring expressions constitute the main most visible cohesive devices of the story. They are used in abundance, as the author prefers not to mention the names of the characters very often. In addition, he chooses not to give names to most of the characters.

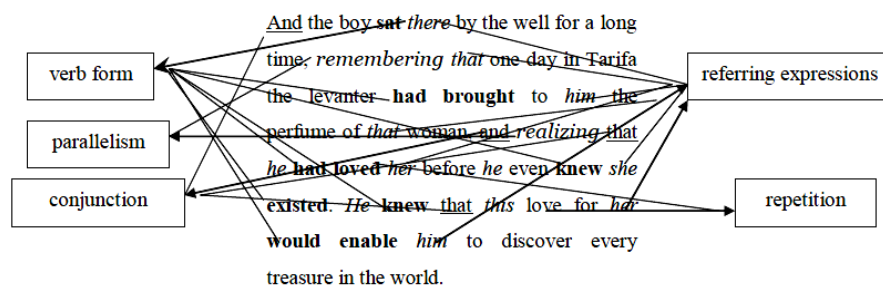
Repetition is a leading device as it helps construct the macro-structure. It is a means to emphasize what is really important. The repeated words and phrases constitute the nucleus of the discourse as they do not allow the reader to deviate from the main ideas the writer wanted to reveal. The context of the story is inserted within their framework.

Ellipsis is mostly used in the characters' speech. It is a strategy to create the verisimilitude in fiction, and, thus, convince the reader in what the author wants to prove.

Under analysis, it becomes evident that the cohesive device Paulo Coelho makes use most frequently is conjunction. We know that this particular device helps create the interconnectedness among sentences. The author frequently begins his sentences with the help of conjunctions such as: *but, and, because*, etc.

Let us examine some of the passages from the story:

Example 1⁶

As it was stated above the verb form depends on the tense the sender uses in his discourse. The past simple sequences the other tenses which reveal an action either prior or subsequent to the one which happened in the past. In the first sentence Past Perfect reveals an action which has taken place before the

⁶ Coelho, P. (1998): *The Alchemist*. Harper Collins Publishers San Francisco, p.111

one expressed in the main clause. Whereas, in the second sentence, there is a prospective event revealed with the help of Future in the Past in reference to the past action from the main clause.

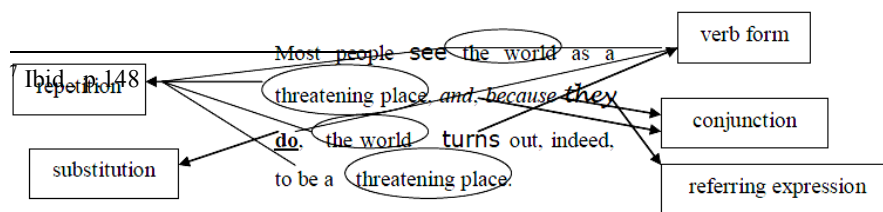
The first sentence has a parallel construction, which is structured as follows: main clause + gerund [+ a Noun clause] + and + gerund [+ a Noun clause]. These verbs are non-durative, however, their use in the -ing form reveal that the action was time-consuming, which is best suited for the moment of contemplation related in the story.

The coordinating conjunction and at the beginning of the first sentence suggests that the message expressed here is chronologically sequential to the previous one: ‘The Englishman vanished, too, gone to find the alchemist’. The subordinating conjunction that in both sentences establishes the relationship between the dependent clause and the remaining part of the sentences.

Paulo Coelho wanted to emphasize the connection between the two lovers that is why he repeated the word “love”. Yet, in the first sentence he used it as a verb, whereas, in the second, as a noun. Thus, he evoked the action of loving, which is more concrete, and the feeling, which is abstract. Although the repeated words belong to different parts of speech they unveil the same idea, that is, the boy’s love for Fatima (his beloved). Another interesting aspect to mention here is the interplay among Past Perfect+ Past Simple + Future in the Past which express the idea that his love for her is everlasting.

A part of the referring expressions in this example have their referent within these two sentences. Some of them refer to a place and a person which have been mentioned previously in the text. The anaphora *him, he, he, he, him* refer to ‘the boy’ mentioned at the beginning of the first sentence. The other anaphoric expressions *her, she, her* refer to ‘that woman’. This latter is worth considering because it also consists of a referring expression *that*. There is no immediate reference in the above two sentences, however, this word links the fragment to the story web, and namely to the moment when Fatima was introduced. It is also the case of the second referring connector ‘*that one day*’, which refers to even a more distant event in the past when the boy has only started his journey. In ‘*this love*’ *this* helps to emphasize what the boy was feeling at the very moment of narration, thus, having the role of an intensifier. The last two expressions refer to time. The only referring expression left is *there* which is a cataphora as its referent follows afterwards ‘*there by the well*’. It is the only referring expression of place.

Example 2⁷

The verb form this time is in Present Simple. There are two reasons for it: on the one hand, this is the direct speech of the heart; on the other, this sentence is supposed to reveal a general truth, which is supposed to be known by everybody.

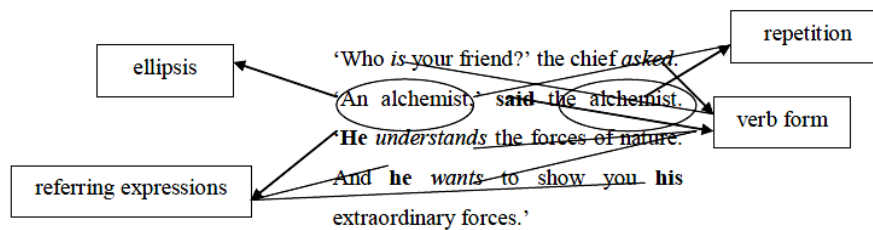
There are two repetitions in this sentence: the noun ‘world’ and the nominal phrase ‘threatening place’. The repetition of the first is meant to reveal the proportion of the damage caused by fear. While the second, emphasizes the idea that people terrorize themselves in a way. They are the only ones to induce fear on them.

The substitution of the verb ‘see’ by ‘do’ gives this sentence authenticity. It implies that, indeed, a dialogue between the boy and his heart is taking place. It is basically a common feature of spoken discourse to replace a longer utterance with ‘do’.

The anaphora *they* refers to the previously mentioned noun ‘most people’. It creates the formal unity between the first and second parts of this complex sentence.

Formally the clauses are linked with the help of two conjunctions. The coordinative clauses are linked with the help of *and*. Like in the previous example this conjunction reveals the idea that the second clause is chronologically sequential to the first one. Its schematic representation would be: Main Clause + *and* + Main Clause. However, the second clause has a subordinate introduced by the conjunction *because*. The latter expresses the Cause – Effect relation between the two clauses. Thus, the scheme should be: Main Clause + *and* + [*because* (Reason Clause)] + Main Clause.

Example 3⁸

⁸ Ibid., p.155

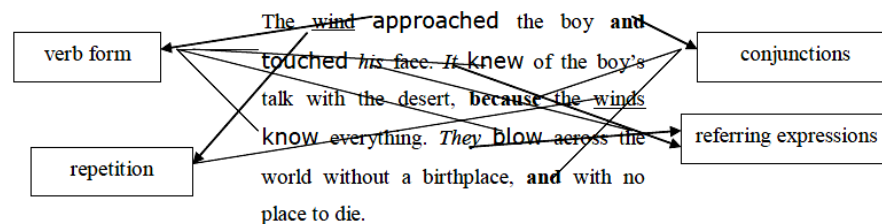
There are two different temporal representations on the time axe in this example. The author reveals a conversation which took place between the alchemist and the military chief of the tribe. So the narration is still unfolding in the past, but their verbal interaction, being rendered through direct speech, is in the present. The Past tense of the narration determines the choice of the verbs in the recounting of the story, whereas the characters' speech is determined by the Present.

The presence of the elliptical sentence 'An alchemist' is to cause the effect of verisimilitude in the narration as ellipsis is a characteristic feature of spoken discourse. The absence of the other parts of the sentence can be deduced from the pattern of the previous sentence which stands for one of the main characters' question. It is clear what the missing words are.

The referring expressions **he**, **he**, **his** are a direct reference to a third party in this conversation who is not involved in it. They all refer to 'an alchemist'.

The repetition of the word 'alchemist' is symbolic. First of all, they belong to two different temporal dimensions: the first is used as the reply of one of the characters involved in the conversation; the second is the author's indication as to whom these words belong. Special emphasis should be put on the interplay between the indefinite / definite articles. The former has a generalizing function carrying the connotation that he is one of the many; while the second has a strong emotional colouring meant to emphasize who the real alchemist was at that stage of the story. In this case, we should not forget that one of the functions of the definite article is to designate 'the object or the group of objects which is unique or considered to be unique'⁹.

Example 4¹⁰:

⁹ Thomson, A. J., Martinet, A. V. (2002): A Practical English Grammar. Fourth Edition. Oxford University Press, p.19

¹⁰ Coelho, P. Op. cit., p.162

In the example presented above, there are three conjunctions: two coordinative [and] and one subordinate [because]. In the case of the coordinative conjunctions, they are used:

1. to connect two main clauses, just like in the first two examples, the second clause is chronologically sequential to the first one;
2. to connect two nominal phrases.

The role of 'and' is to add more information, that is, to bring more arguments in order to convince the receiver in the truthfulness of what is said. As to the role of the conjunction 'because' it has also an argumentative meaning as it is the connector which reveals the explanation of what is stated in the main clause, that is, the previously mentioned wind is part of the 'winds' and as a consequence has the same characteristics all 'winds' have.

The referring expression 'his' is the anaphora for the previously mentioned 'boy'; whereas, the wind in the first sentence is referred to as 'it' in the second, and its plural, revealing the generalized meaning, is referred to as 'they' in the second sentence.

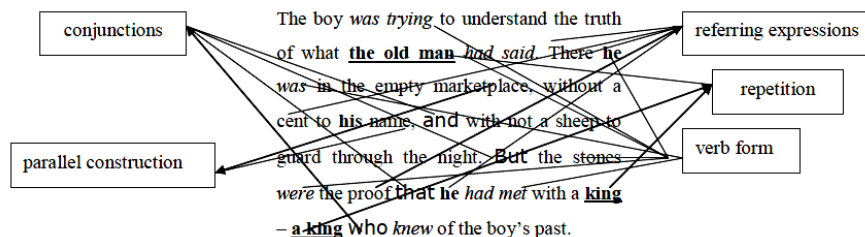
As the wind plays an important role in this passage, the author repeats the word. However, he chooses to speak about this particular wind touching the boy's face as part of the wind system, thus sharing the same fate of blowing 'across the world without a birthplace, and with no place to die'.

The passage from specific to general is also rendered with the help of verb forms where there is a shift in time from Past Simple to Present Simple. What refers exclusively to the narration, thus, not involving directly the reader, is in the Past Simple, whereas the moment when the action can refer to the reader as well, in the direct meaning, is in Present Simple.

Example 5¹¹:

---

¹¹ Ibid., p.55

The verb forms from the example above bridge two different temporal dimensions: the one that was happening at the moment of the narration and the other, previous to this one. They are rendered with the help of Past Continuous and Past Perfect. The use of the verb in its continuous aspect implies the duration of the action, that is, it was a moment of thorough meditation, of critical thinking. Whereas, the figure of the old man appears as a flashback in the boy's reflection. The same construction is repeated in the third sentence; only this time there is Past Simple for the moment of the narration and Past perfect for the flashback. The second sentence is a continuation of the first and a point of departure for the next, that is, Past Simple is determined by the main temporal axe of the narration.

The parallel construction from the second clause is intended to render the boy's seemingly desperate situation. They are linked by the conjunction 'and' which is supposed to sound even more convincingly. Yet, the role of the conjunction from the last sentence is that of a connector that brings the counterargument to the previously stated ideas. Hence, it is clear that the boy's situation is not that tragic. This idea is reinforced with the help of the other subordinate conjunctions, which are supposed to add to the arguments. The conjunctions link two Nominal subordinate clauses, which are used to revive the figure of the old king in the boy's memory, and in the reader's as well.

The repetition of the word 'king' in the form of an anadiplosis is meant to highlight his importance in the boy's thoughts. It helps create the consecutiveness of the main character's thoughts, that is, the way he thinks about the old king of Salem.

The analyzed examples reveal that the textual web of cohesive devices give the text its formal unity forming its local structure. At the same time, they contribute to a better understanding of the macro-structure. While analyzing the formal links, it is clear how the author tried to sound more authentic.

Thus, for example, the frequent use of the coordinative conjunctions 'and' and 'but' is a way to construct solid arguments in discourse. The first adds to the statements meant to convince, the latter, on the contrary, to show an alternative.

The referring expressions are very important as they help link the sentence to the whole textual web of the story. We have noticed that ellipsis and substitution are used, as a rule, when the author renders verbal interactions taking place between the characters. As they are a characteristic of oral speech, their use in the text makes it sound more real to life, which means that they are more convincing.

BIBLIOGRAPHY

- Coelho, P. (1998): *The Alchemist*. Harper Collins Publishers San Francisco
Condrat, V. (2011): *Readings in English Text Linguistics*, Balti
Cook, G. (2000): *Discourse*. Oxford: Oxford University Press
Cutting, J. (2002): *Pragmatics and Discourse*. Routledge
Salkie, R. (1995): *Text and Discourse Analysis*. Routledge
Thomson, A. J., Martinet, A. V. (2002): *A Practical English Grammar*. Fourth Edition. Oxford University Press

IV. NOTE ŞI SINTEZE

STUDII DE SOCIOLINGVISTICĂ VARIATIONISTĂ APPLICATE VORBIRII DIN ASTURIAS

Álvaro ARIAS CABAL
Universidad de Oviedo, Oviedo, España
Cristina BLEORȚU
Universidad de Oviedo, Oviedo, España
M.ª Jesús LÓPEZ BOBO
Universidad de Oviedo, Oviedo, España
Miguel CUEVAS ALONSO
Universidad de Vigo, Vigo, España

Abstract: This study relies on the methodology of the PRESEEA International Project in order to describe and compare the spoken language of urban communities. By and large, the sociolinguistic study of PRESEEA- Asturias involves studying the interaction of language with age, gender and academic studies. The goal of our study is to focus on the importance of linguistic variation and change through observation and interpretation of our informants' interviews. This study will also help us to review the similarities and differences taking into account the influence of Asturian language.

Keywords: sociolinguistics of Labov, language variation, languages in contact.

Résumé : Cette étude repose sur la méthodologie de PRESEEA, un projet international qui décrit la variation de la langue parlée des villes. Notre étude sociolinguistique dans le projet PRESEEA- Asturies prend en considération un éventail de composantes sociales telles que l'âge, le sexe et le niveau éducatif. Par la comparaison de ces variables sociales on veut passer à l'étude des variables linguistiques, on veut constater l'existence de différences chez certaines personnes à cause de ces facteurs et de l'influence des langues parlées en Asturies.

Mots-clés: la sociolinguistique de Labov, variation de la langue, langues en contactes.

1. Introducere

Una dintre contribuțiile cele mai importante din ultimii ani în lingvistica hispanică este reprezentată, fără îndoială, de numeroasele lucrări care cercetează domeniul concret al limbii naturale, punând accent pe varietatea lingvistică.

Toate aceste studii sociolingvistice au avut ca rezultat identificarea variabilelor sociale care influențează variația lingvistică. Acceptând existența

acestui fenomen, s-a putut observa modul în care se realizează variația și la nivelul căror fenomene lingvistice concrete are loc. Cercetarea acestor variabile sociale este necesară deoarece se manifestă diferit în fiecare comunitate.

Deși sociolingvistica ca disciplină a luat amploare, există încă zone care nu au fost supuse unui studiu de genul acesta. Această situație poate fi observată în cazul orașelor Oviedo și Gijón, care au început să capete importanță sociolingvistică atunci când s-au integrat în proiectul panhispanic PRESEEA (*Proyecto para el Estudio Sociolingüístico del Español de España y de América*) în anii 2007, respectiv 2009.

Totuși, există studii sociolingvistice despre limba vorbită din Asturias realizate anterior. Prima cercetare sociolingvistică a fost cea din 1991, *Estudio sociolingüístico para Asturias*, realizată la cererea Guvernului din Asturias de către profesorul Llera Ramo.

Dar nu a fost singurul. Cu un an înainte, s-a dus la bun sfârșit un studiu sociolingvistic în 18 municipii situate între râurile Navia și Eo (*Estudio sociológico sobre la situación del gallego-asturiano en el occidente de Asturias*). Câțiva ani mai târziu, în 1999, s-a înființat o secție de Sociolingvistică la Academia Limbii Asturiene, ceea ce-a dus la apariția studiului *II Estudio Sociolingüístico de Asturias 2002*.

De fapt, limba vorbită în Asturias, mai ales cea din Oviedo și Gijón, nu a fost studiată, studiile anterioare reflectând doar statutul social al limbii asturiene.

Dintr-o perspectivă sociolingvistică, practic trebuie să ne limităm la reflecții generale precum cele ale lui Kovalinka (1985) și la rapoartele lui Llera Ramo despre Asturias (1994 și 2003), precum și la rapoartele acestui autor și ale lui San Martín Antuña (2005) despre Gijón, studii care au fost realizate dintr-o optică a sociologiei limbajului, și nu din cea a analizei limbii vorbite. Totuși, studiile sociolingvistice presupun includerea elementelor lingvistice și sociale care condiționează vorbirea acestei comunități. Lüdtke

Pe de altă parte, a fost acordată destulă importanță cercetării contactului dintre limba asturiană și limba spaniolă (Andrés 1998; Dyzmann 2000; Lüdtke 1999; Viejo Fernández 2005), predominând studiile care pun accent pe folosirea limbii asturiene în diferite zone rurale, în timp ce vorbirea urbană a fost obiect de studiu doar în câteva lucrări (Andrés 2002; Sánchez Álvarez 1979), care au fost realizate dintr-o perspectivă a folosirii limbii asturiene în respectivele zone. Menționăm aici situația limbii vorbite din Oviedo și Gijón care, ca temă de analiză, a stârnit interesul doar în aspectele sale fonice (doar cea din Oviedo) (Muñiz Cachón 2002-2003), o cercetare care nu poate fi inclusă în sfera sociolingvisticii.

În cele din urmă, trebuie să specificăm că limba vorbită în cele două orașe nu a fost studiată dintr-o perspectivă monografică, ci doar putem face două mențiuni demne de a fi luate în considerare. Pe de o parte, dispunem de o

monografie dialectală a limbii asturiene dintr-o zonă rurală din municipiul Oviedo (Martínez Álvarez 1967), iar pe de altă parte, de un studiu despre atitudinile lingvistice față de limba asturiană (Humberto López Morales) (2001)¹.

2. PRESEEA-Asturias

2.1. PRESEEA

Cercetarea relațiilor dintre limbă și societate a început să joace un rol important în spațiul hispanic datorită contribuțiilor proiectului internațional PRESEEA² (*Proyecto para el Estudio del Español de España y de América*).

În 1993, în luna aprilie, pe durata congresului *X Congreso Internacional de la Asociación de Lingüística y Filología de la América Latina* (ALFAL), Comitetul de Sociolingvistică al Asociației de Lingvistică și Filologie din America Latină a decis să realizeze un studiu sociolingvistic în principalele orașe din America Latină și din Peninsula Iberică, care să aibă ca finalitate realizarea unui *corpus* al limbii vorbite din aceste orașe.

În urma acestei propuneri, proiectul inițial a luat ființă trei ani mai târziu, Universitatea din Alcalá de Henares fiind instituția coordonatoare.

Cercetarea variației sociolingvistice a trezit interesul a 40 de grupuri de sociolingviști, care s-au alăturat acestui proiect.

2.2. PRESEEA-Asturias. Începutul

Universitatea din Oviedo a aderat la proiectul PRESEEA în 2007 cu studiul vorbirii din Oviedo și în 2009 cu studiul vorbirii din Gijón, sub conducerea Dr. Álvaro Arias Cabal.

Obiectivul principal al acestui studiu de cercetare era descrierea limbii spaniole vorbite în aceste două orașe și a fenomenelor celor mai importante de variație sociolingvistică.

2.3. Metodologia

Directivele metodologice urmate de PRESEEA-Asturias sunt cele ale proiectului pan-hispanic PRESEEA.

Drept consecință, corpusurile din Oviedo și Gijón respectă această metodologie având drept bază un nucleu urban.

Anchetele realizate până în prezent durează între 45 de minute și o oră și jumătate. Primele, realizate în încăperi ale universității, nu au fost luate în considerare deoarece informatorii se simțeau incomod și stilul de vorbire pe care îl foloseau nu era spontan, ci prea formal. Drept urmare, următoarele

¹ Recenzia acestui articol a fost realizată de către Ramón d' Andrés în 2003-2004.

² Acest proiect a avut ca model proiectul *Proyecto para el estudio de la norma culta*.

anchete s-au realizat în casa informatorilor, unde aceștia, datorită faptului că se aflau într-un ambient familiar, uitau că erau anchetați vorbind și vorbeau în mod natural.

Corpusurile din Oviedo și din Gijón puteau fi folosite pentru o analiză sociolingvistică, dacă se luau în considerare anumite variabile sociale. De aceea, PRESEEA a stabilit că selecția informatorilor trebuie făcută în funcție de trei variabile sociale de bază, care, în mod normal, influențează variația lingvistică: vârsta, genul și nivelul de studii.

Dacă în funcție de nivelul de studii, informatorii au fost împărțiți în trei grupuri: studii primare, studii gimnaziale și studii superioare, în funcție de gen au fost separați în bărbați și femei. În timp ce, ținând cont de variabila vârstă, au fost grupați în trei generații: prima cu vârste cuprinse între 20 și 34 ani, a doua cu vârste cuprinse între 35 și 54 ani și cea de-a treia alcătuită din persoane cu vârste peste 55 ani.

Ca rezultat al acestor trei variabile au rezultat 18 profiluri sociologice:

	Generația 1		Generația 2		Generația 3	
	H ³	M	H	M	H	M
Nivel de studii 1	H 1 1	M 1 1	H 1 2	M 1 2	H 1 3	M 1 3
Nivel de studii 2	H 2 1	M 2 1	H 2 2	M 2 2	H 2 3	M 2 3
Nivel de studii 3	H 3 1	M 3 1	H 3 2	M 3 2	H 3 3	M 3 3

Pe lângă aceste directive, PRESEEA a stabilit și alte aspecte metodologice. Între acestea, menționăm numărul de informatori care poate fi de 54 în cazul orașelor mici și 108 în cazul orașelor mari. În cazul nostru, am decis să lucrăm cu 54 informatori pentru fiecare oraș.

Deoarece culegerea datelor putea prezenta anumite dificultăți pentru fiecare grup care s-a unit la acest proiect panhispanic, cei care au pus bazele metodologice ale proiectului PRESEEA au stabilit, în afara directivelor metodologice deja menționate, ca durata anchetelor să fie de cel puțin 45 de minute.

Astfel, după ce PRESEEA a stabilit obiectivele sale principale, un aspect aparte de care s-a ocupat a fost realizarea unei anchete care să permită studiul anumitor variabile fonetico-fonologice, morfologico-sintactice și lexicale (exprimarea și poziția subiectului, folosirea pronumelor *tú/usted*, *nosotros/ustedes*, valori ale sistemului verbal etc.).

³ H este abrevierea de la *hombre* (*bărbat*), în timp ce M este abrevierea de la *mujer* (*femeie*).

Ancheta este structurată în funcție de anumite aspecte tematice: se începe prin a saluta informatorul, moment în care funcția lingvistică prinde contur și se continuă cu întrebări referitoare la vreme, orașul în care locuiește, familie, prieteni, obiceiuri, anecdote etc.

Deși aceste întrebări par a fi doar o simplă listă de conținuturi, toate sunt abordate cu un scop anume. De exemplu, întrebările despre familie, prieteni și obiceiuri au ca finalitate să îl facă pe informator să uite că este anchetat și să vorbească natural.

Aproape toate anchetele proiectului PRESEEA-Asturias s-au realizat având ca punct de plecare aceste aspecte tematice și directivele metodologice menționate.

Participarea Universității din Oviedo la acest proiect a avut o semnificație deosebită pentru sociolingvistica hispanică.

BIBLIOGRAFIE

- Andrés, Ramón d' (2002): «L'asturianu mínimu urbanu. Delles hipótesis», *Lletres Asturianas* 81, pp. 21-38
- Llera Ramo, Francisco José (2003): *II Estudio sociolingüístico de Asturias, 2002*, Uviéu, Academia de la Llingua Asturiana
- Llera Ramo, Francisco José, y Pablo San Martín Antuña (2005): *L'asturianu en Xixón. Primer encuesta sociolingüística municipal / El asturiano en Gijón. Primera encuesta sociolingüística municipal*, Mieres, Editora del Norte
- Martínez Álvarez, Josefina (1967): «Bable y Castellano en el Concejo de Oviedo», *Archivum* 17: 5-292
- Moreno Fernández, Francisco (1996): *Trabajos de sociolingüística hispánica*, Alcalá de Henares, Universidad de Alcalá.
- Muñiz Cachón, Carmen (2002-2003): «Rasgos fónicos del español hablado en Asturias», *Archivum* LII-LIII, pp. 323-349
- Rojo Sánchez, Guillermo (1981). «Conductas y actitudes lingüísticas en Galicia», *Revista española de lingüística*, vol. 11, 2, pp. 269-310
- Sánchez Álvarez, Mercedes (1979): «Consideraciones sobre el bable urbano. Notas para un estudio sociolingüístico», *Estudios y Trabajos del Seminariu de Llingua Asturiana*, Vol. II, Uviéu, Universidá d'Uviéu, pp. 259-268.
- Silva Corvalán, Carmen (1994): «Direcciones en los estudios sociolingüísticos de la lengua española», *Actas del Congreso de la Lengua Española, Sevilla, 1992*, Madrid, Instituto Cervantes, pp. 399-416

DOSAR TEMATIC:
MODALITATI DE CREARE A
SENSULUI

DENOTACIÓN Y CONNOTACIÓN: DOS INTERPRETACIONES LINGÜÍSTICAS

Adel FARTAKH

Universidad Hassan II, Ain Chock, Casablanca, Marruecos

Abstract: Our paper deals with issues related to the ambiguity of meaning that causes a certain relativity of words in a language. Most linguists agree that words have two aspects, semantically speaking: a stable and objective core (denotation) and a dynamic and subjective layer that is prone to change at any point (connotation). The latter reflects stylistic intentions, subjective convictions or ideological approaches to the denotative meaning of the linguistic sign.

Keywords: ambiguity, denotation, connotation, linguistic change, linguistic sign

Résumé: Notre travail est dédié aux problèmes qui concernent l'ambiguïté du sens qui détermine une certaine relativité des mots d'une langue. La plupart des linguistes accepte que les mots ont deux aspects du point de vue de la sémantique : un milieu stable et objective (dénotation) et une couche dynamique et subjective soumise au changement (connotation). La dernière exprime des intentions stylistiques, des opinions subjectives ou des démarches idéologiques sur le sens dénotatif du signe linguistique.

Mots-clés: ambiguïté, dénotation, connotation, changement linguistique, signe linguistique.

Es opinión casi unánime que durante mucho tiempo la lingüística ha sido una “lingüística de la palabra”; tampoco es ningún secreto que en la lingüística moderna ha sido frecuente obviar, a veces de modo explícito, a veces implícitamente, la palabra como unidad en los planteamientos teóricos, aunque ha dejado de estar presente en los tratamientos prácticos. Creo que no me corresponde hacer ni la historia ni la crítica de esta cuestión, pero sí considero necesario para este artículo tratar, siquiera sea muy brevemente, algunos aspectos relacionados.

Es los casos en que se hace referencia al carácter sistemático –de toda lengua, por el hecho de ser tal–, es incluso frecuente que se ejemplifique con hechos léxicos; por su brevedad, recordemos el caso tan citado de las parejas latinas *ater/niger* y *candidus/albus* frente a los términos a los españoles *negro* y *blanco* en relación con el ámbito de los colores. No es casual que para estos ejemplos que se aducen se recurra habitualmente a diferencias nítidas entre dos

–o más– lenguas. Pero por muchos ejemplos que se aducen y por muchos esfuerzos que se hacen, todavía no se ha encontrado el modo de rebatir la opinión tan extendida de que, cuando hablamos de la “estructura” del léxico, nos estamos refiriendo a algo distinto de lo que tenemos en mente cuando nos ocupamos de la estructura fónica o de la gramatical. Algunos llegan a este punto al ocuparse del cambio lingüístico. Que las lenguas cambian es un hecho comprobable, también lo parece que el cambio se debe al uso¹, pero con demasiada frecuencia poco más de lo que se refiere al cambio queda claro.

Para lo que ahora nos interesa, parece que se puede, acudiendo a los hechos y aplicando a los demás cierta dosis de realismo, estar de acuerdo con que la lengua no cambia porque cambien las palabras y con que la lengua puede cambiar sin que cambien las palabras. Son afirmaciones que no podemos discutir en detalle pese a su evidente trascendencia, pero valga alguna aclaración. Cuando una palabra desaparece, cuando una palabra se toma de otra lengua, cuando una palabra adquiere una acepción que hasta el momento no tenía, cuando una palabra absorbe a su antónima, cuando una palabra da lugar a derivados, etc., no cabe duda de que han producido cambios en la lengua, pero no estamos ante una nueva lengua –o, al menos, no lo decimos así–, lo cual viene a significar que, consciente o inconscientemente, la lengua se está identificando con aspectos distintos al léxico; dicho de otro modo: si se conserva inmutable lo fónico y lo gramatical (en sentido amplio), el *sistema* no cambia (el español sigue siendo español pese a los muchos anglicismos léxicos–y términos crudamente ingleses– que está recibiendo². Por otra parte, sí tenemos tendencia a hablar de que estamos ante una lengua distinta –o, de acuerdo con lo indicado líneas arriba, ante un sistema distinto– cuando se producen alteraciones fónicas o de gramática radicales (“hagamos” que el español de cierto lugar tenga siete vocales, o que las preposiciones sean posposiciones, o que los tiempos verbales expresen sólo la actitud del hablante, etc., y estaremos ante una lengua que ya no será el español). Por tanto, parece que el léxico, independientemente de la opinión que tengamos sobre su estructura, no afecta a la lengua –al sistema– ni en el mismo sentido ni en la misma medida en que lo hacen otros componentes³. Hemos hablado de

---

¹ Para todo lo que no sea el uso, distintas veces se han citado las siguientes palabras de P. Postal: “Hay tantos motivos para que las lenguas cambien como para que los automóviles lleven alas o dejan de llevarles el año que viene, o como para que las chaquetas lleven tres botones este año y sólo dos el año que viene, etc.” (*Aspects of phonological Theory*. Harper and Row, Nueva York, 1968, pág. 283; (la traducción es mía).

² Quede claro, por supuesto, que no nos preocupa ahora la “bondad” o “maldad” de hechos de este tipo considerados desde otra perspectiva.

³ Todas las lenguas se comportan así. Algo diferente sólo –y quizás– podría encontrarse en los llamados saberes, pidgins y criollos.

“hechos” y de “realismo”, pero tampoco faltan declaraciones en este sentido; valga la siguiente:

Una lista de signos, un diccionario, será siempre y necesariamente incompleto, aunque no fuera más que porque nacen nuevos signos mientras se redacta el diccionario y muchos más aún mientras se utiliza. Y con todo, la lengua en que se forman estos signos nuevos permanece la misma que era en el momento en que se comenzó el diccionario. En efecto, una lengua permanece idéntica mientras su estructura sea idéntica, aun cuando sea objeto de usos y empleos diferentes. El francés, por ejemplo, sigue siendo francés aun cuando se introduzcan palabras nuevas, con tal que estas palabras estén compuestas de los mismos elementos que las precedentes y respeten la misma estructura silábica. Es, pues, la estructura de la lengua y sólo ella la que condición la identidad y constancia de una lengua. Mientras tengamos la misma estructura de la lengua, tendremos el derecho de decir que tenemos la misma lengua. Sin este criterio tan sólo sería dable dejar constancia de que la lengua se modifica sin cesar y que al despertar nos encontramos con una lengua de la víspera: en el periódico de la mañana encontramos en cualquier momento un signo que es nuevo en francés, o, en todo caso, nuevo para nosotros. Además, sin este criterio, no podríamos decir jamás con cierto fundamento que poseemos una lengua: no existe nadie que sepa y comprenda todos los signos que se han empleado en francés y se emplean a diario en los diferentes oficios, las diferentes regiones o los diferentes medios⁴.

Tampoco se mantiene sin problemas la llamada *estructura léxica*. Son conocidos los esfuerzos realizados desde el primer intento de Trier⁵, y no los vamos a revisar aquí. Pero también conviene poner de relieve algunas cosas. La concepción saussureana de valor, tan fructífera en el campo de la fonología al hablar de unidades *apositivas, relativas y negativas*, se traspasa de un modo apresurado a otras parcelas de la lengua; Jakobson se lo achaca al propio Saussure.

Pero se equivocó (Saussure) al querer generalizar la idea y enseñara que en la lengua no se daban más que distinciones sin elementos individuales y positivos⁶.

En efecto, se hace difícil aceptar que las palabras son entidades meramente relativas, válidas sólo por su oposición a las demás; en pura lógica, esto nos impediría aprender de hecho palabras nuevas, o haría de tal adquisición un proceso costosísimo. Y si esa aceptación no se produce, la lexicología estructuralista ve fallar sus fundamentos, porque en el análisis de la lengua, las

---

⁴ L. Hjelmslev, *Sistema lingüístico y cambio lingüístico*, traducción española, Gredos, Madrid, 1976, págs. 49-50.

⁵ J. Trier, *Der deutsche Wortschatz im sinnbezirk der verstandes*, Carl Winter, Heidelberg, 1931.

⁶ R. Jakobson, *Ensayos de lingüística general*, Seix Barral, Barcelona, 1975, pág. 117.

relaciones de contraste y equivalencia que aparecen en el comportamiento lingüístico son *metodológicamente* previas a las unidades que el lingüística postula como terminales de dichas relaciones en su *modelo descriptivo* del sistema lingüístico. Este es uno de *los principios cardinales del estructuralismo*⁷ (las cursivas son mías).

Lyons emplea de modo adecuado *metodológicamente* y *modelo descriptivo*, otros lingüistas, sin embargo, no han tenido su precaución, y han confundido las estructuraciones *propuestas por ellos mismos* que les permiten enfrentarse con el estudio del léxico con las estructurales *reales* de tal léxico (si acaso las tiene). No extraña, por tanto, que, salvo en los pocos casos en los que la estructuración viene impuesta rígidamente por la realidad (física, cultural o del tipo que sea) o en aquellos en los que el investigador procede a drásticas limitaciones del comportamiento lingüístico real, el estructuralismo haya dado escasos resultados.

Creemos, pues, que no todo en las palabras es relativo y apositivo, y que hay algo en ellas de “individual” y “positivo” (recordando los términos utilizados por R. Jakobson en el párrafo citado líneas antes). Una pregunta se impone: ¿qué es eso individual y positivo? Habrá que responder que, en el plano del contenido, es lo que suele llamarse el *significado* de cada palabra. Tocamos de este modo otro punto controvertido en la lingüística moderna, lo que se conoce como “el problema del significado”. Han pasado casi tres cuartos de siglo desde que se publicó una obra con un título muy significativo⁸, y mucho ha llovido desde entonces. Renunciamos de nuevo a un tratamiento pormenorizado, limitándonos a algunas observaciones que vengan bien a nuestro propósito.

Casi todos los estudiosos opinan, de modo más o menos tajante, con mayor o menor convicción, que las palabras poseen, por un lado, un núcleo significativo, estable y objetivo, y, por otro, un significado periférico, cambiante y subjetivo. Pero el acuerdo va poco más allá, pues en cuanto se intenta delimitar qué pertenece a un aspecto y qué a otro surgen las discrepancias. La distinción entre denotación y connotación es la forma más frecuente, aunque no la única⁹, que adopta esta oposición¹⁰. Surgido en el ámbito de la filosofía y de

---

⁷ J. Lyons, *Semántica*, Teide, Barcelona, 1980, pág. 221.

⁸ C. K. Ogden e I. A. Richards, *El significado del significado*, Paidós, Buenos Aires, 1964. Recuérdese que el origen de la semántica moderna suele situarse en M. Bréal, *Essai de sémantique (science des significations)*, Hachette, París, 1897. Y ya puestos, más de uno ha considerado el *Cratilo* de Platón como el primer tratado de semántica.

⁹ Por citar un solo ejemplo, véase la clasificación más pormenorizada que hace G. N. Leech, *Semántica*, Alianza Editorial, Madrid, 1977, págs. 27-42.

¹⁰ Siguen siendo obras muy útiles, aunque aquí aceptamos sólo parcialmente sus indicaciones; B. Garza Cuarón, *La connotación: problemas del significado*, El Colegio

la lógica, el concepto de *connotación* pasó en nuestro siglo a la lingüística, en la cual ha venido a recubrir –y soy consciente de que realizo un fuerte ejercicio de reducción– *efectos significativos* relacionados con: a) variaciones *estilísticas*, b) variaciones *subjetivas*, c) variaciones *ideológicas*.

a) Bloomfield –quien, no lo olvido, considera que el significado de una forma lingüística es “la situación en la que el hablante la utiliza y la respuesta que provoca en el oyente”¹¹– pasa por ser el introductor del término connotación en lingüística: lo usa para referirse a una especie de significación “extra” que presentan las palabras, que tiene sus orígenes principales en los *registros* lingüísticos, en los tabúes y en los que llama *intensivos*¹², su conocida precaución ante los hechos de significado también se refleja aquí, pues la considera muy variable y difícil de determinar. Hjelmslev, partiendo también de la existencia de registros o niveles lingüísticos (*connotadores* los llama él), coloca la connotación en un plano diferente del de la denotación, de la cual depende: mientras en la denotación se da la relación signifi-ca “normal” (expresión y contenido), en la connotación ocurre que un signo formado según la relación normal actúa como expresión de otro contenido; se expresa así:

La semiótica connotativa, por tanto, es una semiótica que no es una lengua y en la que plano de la expresión viene dado por el plano del contenido y por el plano de la expresión de una semiótica denotativa. Se trata, por tanto, de una semiótica en la que uno de los planos (el de la expresión) es una semiótica¹³.

b) La concepción más corriente entre los lingüísticos es la que asocia la connotación con los valores *subjetivos* (o expresivos, o afectivos). Martinet representa bien la falta de precisión que suele caracterizar a esta delimitación al asignar a las connotación con los valores subjetivos (o expresivos, o afectivos). Martinet representa bien la falta de precisión que suele caracterizar a esta delimitación al asignar a las connotaciones, cuyo plural se opone al singular de denotación, “tout ce que ce terme peut évoque, suggérer, exister, implique de façon nette ou vague , chez chacun des usages individuellement ” después de haber escrito:

« Il n’est pas facile de délimiter exactement le champ sémantique que couvre le terme de connotation. Il s’oppose, on le sait, à dénotation. Pour certains, la dénotation d’un terme serait ce qu’on dit de lui dans le dictionnaire.

---

de México, 1987, y C. Kerbrat-Orecchioni, *La connotation*, Presses Universitaires de Lyon, Lyon, 1983.

¹¹ L. Bloomfield, *Language*, Allen and Unwin, Londres, 1965, pág. 139; hemos traducido nosotros, aunque hay versión española: *El lenguaje*, Universidad de San Marcos, Lima, 1964.

¹² *Ibid.*, págs. 149-157.

¹³ L. Hjelmslev, *Prolegómenos a Una teoría del lenguaje*, Gredos, Madrid, 1980, pág. 166.

Pour d'autres résulterait de la référence à l'objet désigné : violon et crinolin ou, en anglais, violin et fiddle auraient la même dénotation. Seules leurs connotations seraient différentes (...) On pourrait également définir la dénotation comme ce qui, dans la valeur d'un terme, est commun à l'ensemble des locuteurs de la langue. Ceci bien entendu, coïncide avec ce qu'indique tout bon dictionnaire »¹⁴.

En esta misma línea, Pottier caracteriza la denotación como “substancia del significado que tiene un carácter estable y socializado” y la connotación como “substancia del significado que tiene un carácter inestable que llega hasta la individualización”¹⁵. Mounin –que se enfrenta con esta cuestión al estudiar los problemas de la traducción– concluye que las connotaciones “forman parte del lenguaje, y hay que traducirlas, igual que las denotaciones”:

Llámense connotaciones o no; júzguense más bien pertenecientes al terreno de la pragmática o al de la estilística que al de la semántica; estímesese o no que se incorporan a la significación o que de añaden a ella; existen efectivamente “valores particulares” del lenguaje que informan al oyente sobre el hablante, su estado psicológico en el momento del enunciado¹⁶.

c) La relación con los valores ideológicos se da sobre todo en la semiótica (o semiología) y en la teoría literaria. El representante más conocido de esta interpretación es R. Barthes Siguiendo de modo explícito las ideas de Hjelmslev y aceptándolas en general, va sin embargo bastante más allá cuando se trata de delimitar los significados connotados, en este terreno, para Barthes la connotación es, si se quiere, un fragmento de ideología: el conjunto de los mensajes franceses remite por ejemplo, al significado “francés”, una obra puede remitir al significado “literatura”, estos significados mantienen una estrecha relación con la cultura, el saber, la historia, es por ellos, por así decirlo, por lo que el mundo penetra el sistema. La “ideología «seria, en suma, la “forma” (en sentido Hjelmsleviano) de los significados de la connotación, mientras que la retórica la forma de los connotadores¹⁷.

En el terreno de la teoría literaria, J. Cohen viene a representar una especie de síntesis de lo que hemos visto hasta ahora; para él, denotación y connotación no son dos tipos semánticos distintos, sino dos respuestas psicológicas a un mismo referente:

---

¹⁴ A. Martinet, “Connotation, poésie et culture”, *En honor a Roman Jakobson. Essays on the occasion of his seventieth birthday*, Tomo 2, Mouton, La Haya, 1967, pág. 1290.

¹⁵ B. Pottier, *Lingüística general*, Gredos, Madrid, 1977, pág. 394.

¹⁶ G. Mounin, *Los problemas teóricos de la traducción*, Gredos, Madrid, 1977, págs. 196-197.

¹⁷ R. Barthes, “Elementos de semiología”, en *La semiología. Tiempo contemporáneo*, Argentina, 1974, pág. 64.

Debe quedar bien claro que la denotación y la connotación poseen un mismo referente y sólo se oponen en el plano psicológico, ya que la denotación designa la respuesta cognitiva y la connotación la respuesta afectiva desencadenada por dos expresiones diferentes del mismo objeto¹⁸.

El breve repaso que hemos nos permite destacar algunos puntos, siguiendo en parte a J. Espino Collazo¹⁹: a) connotar es un modo de dar expresión a valores semánticos, tan real y específico, por tanto, como denotar; b) sin embargo, la connotación se basa en una denotación previa, la cual funciona como su significante (se trata sólo, y estrictamente, de una prioridad *lógica* de la denotación sobre la connotación); c) las connotaciones no se rigen ni por los principios ni por las reglas del *sistema* de la lengua en cuestión, d) quizás no sean sistemáticas en el sentido habitual de este término (lo cual puede conducir a la idea de que poseen una sistematización diferente); e) si en la denotación es el hablante quien domina fundamentalmente el mundo *compartido* (o *la enciclopedia*, como suele decirse a veces), en la connotación se hace particularmente necesaria la “sintonía” entre hablante y oyente.

Conviene, antes de seguir, dejar claro que actuamos sobre las siguientes bases:

- 1) Existe un léxico prototípico común a todos los hablantes (aunque en la adquisición se produzcan, de hecho, diferencias idiosincrásicas.)
- 2) Para cada pieza léxica todos compartimos el mismo tipo de información básica.
- 3) A esa información básica se asocian determinados matices significativos, que obedecen a razones contextuales, psicológicas, sociológicas y pragmáticas y que no alcanzan un grado estable de sistematicidad.

Todos los hablantes comparten el mismo tipo de información básica para cada signo. La denotación es, entonces, lo que mutuamente se da por sentado en una misma comunidad cultural y lingüística. Además, cada hablante posee otros valores semánticos, como las diversas asociaciones que se añaden a la denotación y que constituyen. Estos valores no son autónomos, puesto que proceden de la denotación, por lo que podemos afirmar que tienen una estructura abierta, lo cual supone una ampliación de la significación. En cualquier signo o palabra, por sencillo que parezca, se entrecruzan matices diferentes, múltiples informaciones y distintos niveles de percepción.

Puede aceptarse que ciertos valores connotativos son comunes a diferentes lenguas; pero lo más frecuente, y así lo subrayan casi todos los

---

¹⁸ J. Cohen, *Estructura del lenguaje poético*, Gredos, Madrid, 1970, pág. 201.

¹⁹ J. Espino, “Bases para una teoría de la connotación”, en *Actas del Congreso Internacional sobre Semiótica*, Vol. I CSIC, Madrid, 1985, págs 121-133.

estudios que han tocado este punto, es que varíen de un idioma a otro. De esto se puede concluir que un estudio comparativo de las asociaciones en dos lenguas diferentes puede ser un camino apropiado para comprobar tanto la peculiaridad de cada una de ellas en su concepción simbólica del mundo como lo que pueda apuntarse de tendencia hacia lo “universal” en este terreno.

BIBLIOGRAFÍA

- Barthes, R. (1974): “*Elementos de semiología*”, en *La semiología. Tiempo contemporáneo*, Argentina
- Bloomfield, L. (1965): *Language*. Londres, Allen and Unwin
- Cohen, J. (1970): *Estructura del lenguaje poético*. Madrid, Gredos
- Espino, J. (1985): “*Bases para una teoría de la connotación*”, en Actas del Congreso Internacional sobre Semiótica Vol. I CSIC , Madrid
- Garza Cuarón, B. (1987): *La connotación: problemas del significado*. Ciudad de México, El Colegio de México
- Hjelmslev, L. (1976): *Sistema lingüístico y cambio lingüístico*. Madrid, Gredos
- Hjelmslev, L. (1980): *Prolegómenos a una teoría del lenguaje*. Madrid , Gredos
- Jakobson R. (1975): *Ensayos de lingüística general*. Barcelona, Seix Barral
- Kerbrat-Orecchioni, C. (1983): *La connotation*. Lyon, Presses Universitaires de Lyon
- Leech, G.N. (1977): *Semántica*, Madrid, Editorial Alianza
- Lyons, J. (1980): *Semántica*, Barcelona, Teide
- Martinet, A. (1967): “*Connotation, poésie et culture*”, *En honor a Roman Jakobson, Essays on the occasion of his seventieth birthday* .Tomo 2 , La Haya, Mouton
- Mounin, G. (1977): *Los problemas teóricos de la traducción*. Madrid , Gredos
- Ogden, C.K., Richards, I.A. (1964): *El significado del significado*. Buenos Aires, Paidós
- Pottier, B. (1977): *Lingüística general*, Madrid, Gredos
- Trier, J. (1921): *Der deutsche Wortschatz im sinnbezirk der verstandes*. Heidelberg, Carl Winter

LA TRADUZIONE, *IDENTIKIT* O IDENTITÀ LINGUISTICA DEL REALE?

Elda KATORRI
Università di Tirana, Albania

Abstract: The art of translation does not resemble to the shutter sound of a camera, through which we can transmit from one language to another the same sense of meaning and the same colors of perception, but it is a continuous process which encounters a lot of difficulties. During this process, the linguistic competence is put to test every time we try to remain loyal to the original text. The translation is an activity that helps us understand the similarities and structural differences, morphologic, syntactic, lexical and stylistic nature of both languages, the one that is being translated and the one we are translating to. Therefore, we try to understand whether through translation, what the translator is trying to transmit is the *identikit* or the linguistic identity of the reality.

Keywords: language, translation, translator, process, identity

Résumé: L'art de la traduction ne ressemble pas le son d'une caméra qui peut transmettre d'une langue à autre le même sens ou perception, mais elle est un processus difficile. Au long de ce processus, la compétence linguistique est mise à preuve chaque fois qu'on essaye de rester fidèles au texte original. La traduction est une activité qui on aide à comprendre les similitudes et les différences structurelles, la nature morphologique, syntactique, lexicale et stylistique des deux langues. Par conséquent, on essaye de vérifier si ce que le traducteur essaye de transmettre c'est l'«*identikit*» ou l'identité linguistique de la réalité.

Mots-clés: langue, traduction, interprète, processus, identité

Parafrasando il professor Paolo Balboni, in uno dei suoi libri, (Balboni: 2002), inizierei col dire che dopo l'avvento della Torre di Babele sembrava che l'umanità avesse perduto per sempre la possibilità di comunicare e le nazioni avessero smesso di trasmettersi reciprocamente cultura e vissuto, almeno per via linguistica, e gli uomini, erano diventati estranei alla realtà altrui perché dunque stranieri. Ma nonostante siano sempre state le parole a dividere l'umanità, uno riflettendo si dice: eppure hanno sempre trovato il modo di far riconciliare le persone, le nazioni, nonostante la macedonia delle singolari identità linguistiche perché esse viaggiano con facilità da una terra all'altra e per farsi capire, per

farsi accettare, per mimetizzarsi e oscurare la propria origine, esse si sono avvalse dei traduttori poiché il comune destino dei popoli è quello di venirsi in contro sulla retta via dei binari linguistici, quelli loro e quelli altrui. Così i popoli realizzarono che per incamminarsi verso la comprensione reciproca necessitavano viaggiare sui binari della traduzione.

Ma che cos'è la traduzione? Non solo a mio parere, tutto è traduzione. Certo, facendo una simile affermazione non è che abbiamo detto granché e sicuramente non abbiamo dato una spiegazione esauriente del termine. Lo stesso concetto di significante di Saussure può essere definito come la traduzione grafica o sonora del concetto di significato. Traduciamo i nostri sentimenti in atti e azioni quotidiani, i nostri stati d'animo in mimica facciale e non di rado le nostre intenzioni in gesti e postura.

Gli studi sulle traduzioni, ai loro inizi, confinavano la nozione di traduzione all'interno di un modello che è stato definito con l'espressione "lingua incontra lingua", circoscrivendola a rapporti tra testi nei processi di trasferimento interlinguistico. Nella formulazione più semplice, e più semplicistica, tali processi presuppongono l'unità sia della fonte che del linguaggio di destinazione, limitando l'attività di traduzione alla ricerca di quelle equivalenze più adatte al trasferimento, da un linguaggio a un altro, di un significato o di un vocabolo ed in sostanza, il traduttore non sarebbe che un semplice interprete che si colloca in un campo d'azione assai ristretto e quasi privo di autonomia.

All'inizio degli anni Ottanta invece, la traduzione, secondo la definizione di Toury, si è detto che è "qualsiasi testo linguistico d'arrivo che viene presentato o considerato tale all'interno dello stesso sistema d'arrivo, su qualsiasi base" (Toury: 1982, 27).

Per parafrasare uno dei molti aforismi sul linguaggio dello scrittore austriaco Karl Kraus, la verità è che, oggi, più è stretta l'angolatura da cui si guarda al termine traduzione, più grande è la distanza che si è percorsa. Perciò, la traduzione come oggetto di analisi non può più essere trattata da un punto di vista monodisciplinare ma richiede chiaramente un approccio multidisciplinare e al mirino dell'analisi finisce soprattutto il traduttore. Mi soffermerò qui, non solo ai traduttori in generale, ma anche agli studenti di lingue in particolare.

Chissà perché quando si parla della traduzione, sia pure in modo del tutto inconscio ed implicito, all'orizzonte del discorso affiora sempre l'allusione del binomio *traduttore - traditore*. Per certi versi un'allusione del tutto comprensibile ovviamente, ma piuttosto di occuparci solo della persona, bisogna mettere nel mirino dello studio il processo e non il processato, coniando così un altro binomio analogo, ossia *traduzione - tradizione*. Partirei da quest'ultimo termine per fare alcune considerazioni riguardanti il tema.

Ovviamente ciascuno di noi è il prodotto di una determinata cultura, di una determinata società, di determinati usi e costumi che assegnano al nostro essere un'impronta incisiva dandoci quel volto che noi comunemente chiamiamo identità. Tra l'altro, questa identità con cui ci relazioniamo con il mondo e con gli altri è soggetta all'influenza reciproca tra il nuovo (l'apprendimento continuo) e il noto (le conoscenze accumulate). Ma oltre a quell'identità intesa nel senso personale ed individuale, c'è anche un'altra identità a cui come insegnante faccio riferimento. Si tratta dell'identità linguistica e della lingua di cui ognuno di noi si avvale per dare forma alle proprie esperienze di vita e di vissuto. E rimanendo in ambito di esperienze, quella dell'apprendimento di una lingua straniera è una delle esperienze che arricchisce di più in quanto secondo Sarangi, apprendere una lingua straniera significa quindi imparare a socializzare in quella lingua. Socializzare attraverso la lingua riveste una doppia funzione, quella di capire la lingua attraverso esperienze sociali e di apprendere a capire le esperienze sociali attraverso la lingua (Sarangi, Roberts: 2002) e dà la possibilità agli studenti, ma non solo, di vedere da "un'altra finestra" aperta sul mondo.

È una finestra da cui possiamo inizialmente scorgere, poi intravedere, in seguito sbirciare, e poi man mano vedere, scrutare ed in fine osservare ed esaminare la realtà altrui, il panorama e le sfumature del suo mondo e del suo modo, di vivere e di fare, che a volte ci incuriosisce, a volte ci affascina ed altre volte invece ci incanta semplicemente. Nella frase succitata, riprendendo la metafora di Kraus sull'angolatura da cui si guarda alla traduzione, ho elencato la maggior parte dei sinonimi del verbo vedere, in ordine ascendente dal punto di vista della visibilità, anche per sottolineare un aspetto molto importante dell'apprendimento della lingua straniera, qual è la competenza linguistica e il livello di padronanza di quella data lingua. Più uno studente padroneggia bene la lingua e meglio sarà in grado di vedere gli aspetti della nuova realtà in cui si sta incamminando, e meglio sarà in grado di poter tradurre questa realtà nella lingua madre cercando di suscitare lo stesso identico effetto in coloro che leggeranno la traduzione. Ovviamente l'atto del tradurre, non è uno scatto fotografico tramite il quale si riesce a trasportare da una lingua all'altra l'identico sapore di significati e le identiche sfumature ma è un processo di continua elaborazione che presenta molte difficoltà ed in cui la competenza linguistica viene messa a dura prova ogni qual volta si cerca di rimanere fedeli all' testo originale. Quello di cui si parla e si discute spesso è la qualità delle traduzioni ma sapete cosa vi dico? L'unica cosa peggiore di una cattiva traduzione è nessuna traduzione poiché dopotutto, indipendentemente da qualsiasi altra cosa, la traduzione è soprattutto l'atto di rendere comprensibile ciò che è estraneo e ciò che è estraneo non rimane più tale solo attraverso la traduzione malgrado in merito a quest'ultima se ne dicano tante. E tra tutte queste considerazioni, una in particolare, quella del grande filosofo spagnolo

Ortega y Gasset mi colpisce molto e condivido pienamente. Lui in merito alla traduzione si esprime: *“Il fatto è che la traduzione non è l’opera, ma un sentiero verso l’opera”*. E senza i sentieri, per dirla alla Erica Johnson Debeljak nel suo saggio *Gained in translation*, sia reali che metaforici, siamo tutti fermi ai nostri posti, incapaci di muoverci, di comunicare, di comprendere, incapaci di trascendere la nostra situazione locale. Ma oggigiorno in cui la nostra impronta locale, individuale se volete, si vede amalgamare in un quadro di più ampie vedute, battezzate col nome di globalizzazione, metafora centrale, una delle parole chiave del nostro presente, i traduttori non possono che intraprendere i ripidi sentieri della traduzione cercando di ripulire dai cespugli e dalle espressioni grezze il linguaggio. Ma quest’ultimo non va considerato come sistema astratto di segni, dice Duranti, ma anche e soprattutto come mezzo di costruzione e mantenimento della vita sociale in quanto il processo comunicativo mette in relazione il dire ed il fare: i simboli acquistano significato per la loro capacità di collegare oggetti e persone tra loro permettendo quella coordinazione tra persone e realtà diverse senza la quale il vivere sociale non sarebbe possibile (Duranti: 1992).

L’operazione del tradurre è un processo lungo e difficile di scomposizione e ricomposizione di un’unità in cui si vede quanto sia articolato il lavoro del traduttore. La traduzione di un testo è quasi sempre il frutto del lavoro di uno specialista che cerca di rappresentare al meglio delle sue possibilità un’opera straniera nella sua lingua ma comunque va ricordato che si tratta di un lavoro esclusivamente individuale, che risponde alle soggettività di colui che lo svolge, che è passibile di errori come ogni attività umana, e che in particolare, a causa della possibilità infinita di ogni lingua di esprimere concetti, rappresenta una sola scelta tra le infinite possibili.

Ora, fra i traduttori professionisti si è vista la tendenza a elaborare la traduzione a partire da unità testuali di maggiore entità rispetto a traduttori meno esperti. In altre parole, le strategie traduttive (per “strategie della traduzione” si intende una procedura di equivalenza linguistica, mentre le “strategie del traduttore” sono delle azioni orientate ad uno scopo, cioè la scelta che i traduttori fanno di determinate procedure nei singoli contesti e il risultato di tali procedure nel testo d’arrivo) messe in atto da studenti di traduzione, e in grado ancora maggiore da studenti di lingua, consistono nell’elaborazione di unità linguistiche di minime dimensioni, con una particolare importanza attribuita alle unità lessicali e prestando poca attenzione al contesto, mentre i traduttori professionisti prestano particolare attenzione allo scopo della traduzione e ai problemi a livello testuale e pragmatico.

Secondo Catford “la traduzione può essere definita come la sostituzione di materiale testuale nella lingua di partenza con materiale equivalente nella lingua di arrivo” (Catford, J. C.: 1965). Sembra quasi si tratti di un trapianto, in questo caso non di organi ma di tessuti linguistici. La cosa importante è che

l'operazione di interpretare i testi e di adeguarli tramite la traduzione alla comprensione dell'ambiente culturale e linguistico che dovrà riceverli, riesca con successo. Nonostante ciò, i rischi che comporta la traduzione dalla lingua originale in quella d'arrivo di un testo, sono rischi del mestiere direi, poiché qualsiasi traduzione produce un cambiamento, visto che è il risultato di una serie di scelte, e i traduttori sono agenti, consapevoli o inconsapevoli, di tale cambiamento. Ma cambiamento non significa estraniamento, non significa niente in comune. Secondo Wolfgang Iser, "una cultura straniera non viene semplicemente assunta all'interno del proprio quadro di riferimento; ma, il quadro stesso è soggetto ad alterazioni per poter adattare ciò che non si adatta" (Iser: 1994).

Il compito principale del traduttore è infatti quello di cercare di adattare alla propria lingua un testo straniero, facendo in modo di apportare il minor numero di variazioni possibili salvaguardando sia il significato sia lo stile perché come dice Meschonnic: "*lo stile non è solo un ornamento esteriore ed estraneo al significato*" (Meschonnic: 2005). Ma qual è il confine? Qual è quella linea sottile alle estremità della quale si incontrano oppure si scontrano due civiltà, due realtà, due culture e due identità sia pure queste linguistiche? Dov'è il limite al di là del quale l'incontro diventa uno scontro in cui le differenze si vedono sacrificate nell'interesse di un'assimilazione cieca non tenendo affatto in considerazione l'intelligibilità reciproca?

Come ci ricorda Bakhtin: "*Il regno della cultura non dovrebbe essere concepito come un complesso spaziale delimitato da confini e in possesso di un territorio suo proprio. Nel regno della cultura non esiste alcun territorio interno: essa si colloca interamente nei confini, i confini passano ovunque, attraverso ciascuno dei suoi elementi [...]. Ogni atto culturale avviene, in effetti, sui confini*". (Bakhtin: 1979, 111) C'è cultura dove ci sono interazione e un rapporto con il diverso, nei termini di quella che Bakhtin definisce l'autonomia partecipativa di ogni atto culturale. In altre parole, i concetti di "cultura" e di "confine" implicano l'uno l'altro, ma in modo dinamico e non statico, eterogeneo e non omogeneo.

Jurij Lotman invece, sviluppa il concetto di confine come un elemento fondamentale di ogni pratica culturale, come una forma di organizzazione del mondo che costruisce l'*io* nel processo di definizione dell'*altro* come estraneo e straniero. (cf. Belobratov: 1998). Così il processo della traduzione viene visto e considerato non semplicemente nell'ottica di un'qualcosa che procede al di là dei confini; ciò che è determinante è la sua capacità di situarsi sul confine, di occupare gli spazi di articolazione e di negoziare continuamente le condizioni di questa articolazione. In altre parole, la ragione cosmopolita, che è la ragione del traduttore, è essenzialmente una ragione di confine. In questo senso, la funzione del traduttore, per utilizzare la formula suggestiva proposta da Tobias Döring,

non è quella dell'*andare tra* ma di *arrivare tra*, di chi non solo porta e prende ma di chi, letteralmente, arriva nel mezzo. (Döring: 1995).

Ritornando al binomio di prima traduzione-tradizione, c'è da dire che bisogna valutare due aspetti. Il primo aspetto riguarda la tradizione della traduzione, mi riferisco cioè agli innumerevoli esempi di traduzioni da una lingua all'altra che esistono oggi nel mondo e che continuano ad aumentare. Il secondo concetto invece si riferisce alla tradizione personale del traduttore cioè a tutte quelle volte che ognuno di noi, ognuno degli studenti ha tradotto, per quanto minime e brevi queste sue traduzioni possano essere state. Per farvi un esempio più concreto vi cito uno dei casi più comuni in cui uno studente di madre lingua albanese (che è alle prime armi con l'italiano) farà. Le difficoltà che emergono sono quasi sempre le stesse e ovviamente molte di loro sono dovute al continuo scambio di codice tra albanese e italiano ossia l'interferenza linguistica della lingua madre che induce a volte i nostri studenti in "*peccati linguistici*" (*siano questi di natura fonologica, morfologica o sintattica*) nella produzione della lingua che si sta apprendendo, dell'italiano nel nostro caso.

Quando nel corso di una presentazione, alla prima domanda: "*Come ti chiami?*", segue subito la seconda "*Quanti anni hai?*" lo studente albanese risponderà istintivamente usando l'ausiliare *essere* piuttosto che avere dicendo quindi: Io *sono* ..... anni.

Stessa cosa dicasi anche per quanto riguarda l'aspetto fonetico. Quando lo studente albanese (che è sempre alle prime armi con l'italiano) vedrà scritta una parola italiana con la doppia "*I*" come in *dello, della*, leggerà subito ed istintivamente la doppia "*II*" albanese cioè quel fono che si produce quando la punta della lingua va a toccare la parte posteriore dei denti incisivi ossia gli alveoli.

Beh, questione di alfabeto e di grammatica direte voi! Ovviamente, ma non solo! Bisogna che lo studente accumuli quella tradizione del tradurre di cui parlavo prima e che mastichi e digerisca bene la lingua straniera se non altro, perché non sappia d'un po' d'insipido grammaticale onde evitare di soffrire di indigestione traduttiva.

Qualunque lingua, in vari aspetti, si differenzia e si distingue dalle altre ma ciò non significa che la traduzione sia una tradizione utopica sia pure per uno studente. Tutto il nocciolo della questione sta nel saper "cucinare" con la propria lingua materna i concetti, la forma e lo stile della lingua originale mirando a trasportare da una lingua all'altra l'identico sapore dei significati. Stando a Borello, la traduzione è un'attività che aiuta a capire le convergenze e le divergenze strutturali, discorsive e testuali che esistono tra L1 e L2 e che sono rilevabili solo negli usi (E. Borello: 1999)

Per esempio, parlando di usi, sotto la pessima influenza della stampa albanese, senti di continuo tradurre dall'italiano in albanese un passato prossimo con un altro passato prossimo (*Ieri sono stato al cinema – Dje kam qenë në*

kinema; Ieri il Premier ha detto... - Dje kryeministri ka thënë) quando invece si dovrebbe usare un imperfetto (*Dje isha në kinema.*) oppure un passato remoto (*Dje kryeministri tha*). Quindi, succede che, lo studente volendo salvaguardare la forma si scorda dell'identità linguistica e della realtà linguistica sua e cerca di costruire un identikit, che per quanto sia somigliante al ritratto originale della lingua (l'italiano nel nostro caso), non resta fedele all'identità linguistica dell'albanese.

Dal momento che il dialogo, che sia tra due nazioni, tra due persone o tra due lingue, per forza di cose, implica una negoziazione delle differenze il nocciolo della questione rimane precisamente, la modalità di una data traduzione. La questione è se le modalità traduttive tendono semplicemente all'assimilazione e alla riduzione dell'identico o se, al contrario, essi sono capaci di proporre il non-identico, cosa che può essere fatta solo mantenendo viva un rapporto di tensione ed estraneità reciproca. Il fatto che il traduttore sia inevitabilmente un traditore non è più una novità anzi, è un fatto ormai pienamente accettato in senso positivo in quanto quello che si guadagna è molto più rilevante paragonato a quello che possa andare perduto. Questo intende sottolineare anche Santos quando attribuisce al concetto di traduzione un ruolo centrale. Esso è considerato al centro della nozione di cambiamento sociale, poiché è attraverso la traduzione che si può "ampliare il campo dell'esperienza" in modo tale da "valutare meglio quali sono le alternative possibili e oggi praticabili" (Santos: 2002b, 262).

Sembra quasi un gioco di parole, ma sappiamo bene che se potessimo "fotografare", linguisticamente parlando, un testo insieme ai suoi significati e ai suoi stili, ovviamente non avremmo avuto bisogno del ritratto ossia del identikit che è ben lungi dall'essere identico. Tuttavia, per concludere alla Eco, se non saremo in grado di riportare dalla lingua di partenza in quella d'arrivo, la stessa identica realtà linguistica, perdonateci ma cercheremo di riportare una realtà somigliante affinché riusciamo a "dire quasi la stessa cosa" (Umberto Eco: 2003).

BIBLIOGRAFIA

- Bakhtin, M. M. (1979): "Das Problem von Inhalt, Material und Form im Wortkunstschaffen", in M. M. Bakhtin, *Die Ästhetik des Wortes* (ed. Rainer Gröbel), Frankfurt am Main, Suhrkamp, 95-153
- Balboni, Paolo E. (2002): *Le sfide di Babele. Insegnare le lingue nelle società complesse*, Torino, UTET Libreria s.r.l.
- Belobratow, Alexandr W. (1998): "Die Kultur der Übergänge: Konfliktfelder interkultureller Prozesse", *Trans. Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften*, 5
- Catford, J. C. (1965): *A linguistic Theory of Translation*, London, Oxford University Press

- Döring, Tobias (1995): "Translating Cultures? Towards a Rhetoric of Cross-Cultural Communication", *Erfurt Electronic Studies in English*, 1
- Duranti, A. (1992): *Etnografia del parlare quotidiano*, Roma, Carocci
- E. Borello (1999): *Teorie della traduzione. Glottodidattica e scienze della comunicazione*, Urbino, Quattro Venti
- Eco, Umberto (2003): *Dire quasi la stessa cosa. Esperienze di traduzione*, Milano, Bompiani
- <http://www.caffeeuropa.it/pensareeuropa/292ribeiro.html>
- <http://www.eurozine.com/articles/2005-07-25-johnsondebeljak-en.html>
- Iser, Wolfgang (1994): *On Translatability, Surfaces*, vol. 4.
- Meschonnic, Henri (2005): *Un colpo di Bibbia nella filosofia*, Medusa Edizioni
- Santos, Boaventura de Sousa (2002b): "Para uma sociologia das ausências e uma sociologia das emergências", *Revista Crítica de Ciências Sociais*, 63, pp. 237-280
- Sarangi, S. and Roberts C. (2002): "Discoursal (Mis) Alignments in Professional Gatekeeping Encounters", in C. Kramsch ed. *Language Acquisition and Language Socialisation: Ecological Perspectives*, London, Continuum, pp. 197-227
- Toury, Gideon (1982): "A Rationale for Descriptive Translation Studies", *Dispositio 7*, special issue (*The Art and Science of Translation*, ed. André Lefevere / Kenneth David Jackson), pp. 22-39

LA CREACIÓN DEL EUFEMISMO POR SUSTITUCIÓN METASÉMICA

Lavinia SEICIUC
Universidad “Ștefan cel Mare” de Suceava, Rumanía

Abstract: The creation of a euphemism at the lexical level signifies a substitution with another word, based on their semantic compatibility. Total or partial synonymy allows the creation of a metaphor, a metonymy or an antiphrase that could function as euphemisms for a taboo word. In our paper we aim at exploring several cases of euphemization by metasememes.

Keywords: euphemism, metasememe, analogy, contiguity, contradiction

Résumé: La création de l'euphémisme au nivel lexical signifie une substitution par un autre mot, second leur compatibilité sémantique. La synonymie totale ou partielle permet la création d'une métaphore, d'une métonimie ou d'une antiphrase qui peuvent fonctionner comme des euphémismes d'un mot tabou. Dans notre travail, on essaye d'explorer plusieurs cas d'euphémisation par métasémème.

Mots-clés: euphémisme, métasémème, analogie, contigüité, contradiction

Todos los cambios debidos a la alofemización, independientemente del nivel donde se producen, afectan al nivel léxico, pues, en general, la alofemización significa crear nombres nuevos para las nociones, es decir, equivalentes para las palabras.

La alofemización por sustitución al nivel léxico se construye, evidentemente, sobre la compatibilidad semántica entre dos signos, lo que puede significar una sinonimia relativa real o una similitud parcial al nivel de los semas (incluso secundarios), que permita crear una metáfora o una metonimia.

Los metasememas representan una equivalencia desviada –contextual o general– de dos signos que tienen en común un fascículo mínimo de semas; la condición para realizarse la equivalencia es que esos semas sean representativos o relevantes para ambos signos, en el contexto dado, independientemente si son denotativos o connotativos, principales o secundarios. El término genérico de metasememas agrupa una serie de figuras de tres tipos: **figuras de la analogía** (metáforas), **figuras de la contigüidad** (metonimias) y **figuras de la contradicción** (antífrasis).

1. Figuras de la analogía. El léxico de una lengua es compuesto, en parte, por metáforas “gastadas”, hecho demostrado por la investigación etimológica de las lenguas, que establece que numerosas palabras que hoy día sentimos como neutras eran, a los orígenes, metáforas. “Apenas recorrimos a la perspectiva histórica, vertical, apenas miramos hacia los orígenes, hacia nuestro primer umbral, el latín, la mayoría de los neologismos –sobre todo los derivados neológicos– revelan su identidad de metáforas, de imágenes perdidas, pero recuperables, afortunadamente, por medio del análisis lingüístico vertical”⁴⁴, advierte G. I. Tohăneanu en su *Diccionario de imágenes perdidas*; y añade que los neologismos “constituyen, en muchos casos, un «cementerio» de imágenes”⁴⁵. El neologismo *pelvis* significaba en latín “palangana, bacina, cántaro”, y *penis* significaba, al principio, “asta de herramienta” o “pincel”⁴⁶. No sólo los neologismos ofrecen tales sorpresas estilísticas. Uno de los ejemplos más citados en este sentido, la palabra *músculo*, it. *muscolo*, fr. *muscle*, port. *músculo*, rum. *muşchi*, viene de otra metáfora, lat. *musculus*, “ratoncillo”⁴⁷.

Según Stelian Dumitrăcel, “la expresividad de la metáfora es dada por la «distancia» entre el término propio y el figurado (en la cual puede incluirse también la relación *concreto – abstracto*) y matizada por la tendencia de esa asociación, perfilada, en sincronía, por la naturaleza de la apreciación, que puede ser deducida confrontando los valores *neutro*, *favorable* y *desfavorable*”⁴⁸. En este contexto, los eufemismos poéticos realizados por metáfora cumplen con una doble función eufemístico-retórica, es decir, no se limitan a evitar la palabra-tabú, pero inducen también un cambio de perspectiva sobre el concepto-tabú, presentándolo de una manera favorable, sobre todo si se trata de un tabú de lo impuro. Por ejemplo, en el repertorio de las metáforas para el sentido “pene”, numerosas se basan en la asimilación del órgano sexual masculino a los instrumentos típicos de las actividades desarrolladas por hombres: herramientas (cat. *broca*, *martell*; fr. *baguette*, *gicleur*, *joystick*, *marteau*, *piston*; it. *manovella*, *martello*, *pistone*; port. *maço*, *martelo*, *ponteiro*; rum. *ciocan*, *furtun*, *sculă*, *tulumbă*; esp. *martillo*, etc.) o armas (cat. *ballesta*, *escopeta*, *pistoleta*, *verga*; fr. *baïonnette*, *épée*, *fusil à un coup*, *lance*, *missile*,

⁴⁴ G. I. Tohăneanu, *Dicţionar de imagini pierdute*, Editura Amarcord, Timișoara, 1995, p. 5.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 7.

⁴⁶ Todas en Teodor Iordănescu, *Dicţionar latin-român*, Editura Ziarului “Universul”, Bucureşti, 1945.

⁴⁷ Tudor Vianu, *Problemele metaforei și alte studii de stilistică*, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1957, p. 17.

⁴⁸ Stelian Dumitrăcel, *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii*, Editura Științifică și Enciclopedică, Bucureşti, 1980, p. 113.

pistolet, torpille, verge; it. *archibugio, calibro 38, bastone, cannone, pistola, spada, saetta, verga*; port. *pau, pistola, vara, verga*; rum. *baionetă, berbece, măciucă, mătărîngă*; esp. *ariete, artillería, ballesta, cipote, cañón, fusil, hacha*, etc.). La imagen del pene-herramienta aparece en relación al otro sexo; en relación al producto del acto sexual aparece otro tipo de sustitución metafórica para el sentido “pene”, es decir, la de vector de la procreación en ejemplos como esp. *el hijo predilecto, el niño*; it. *il bambino, il crea-popoli*; port. *o chico*; rum. *moștenitorul*, etc.

Una de las metáforas más conocidas del área de la sexualidad se origina en las traducciones de la *Biblia*:

El hombre conoció a Eva su mujer, la cual concibió y dio a luz a Caín. Entonces ella dijo: “¡He adquirido un varón de parte de Jehovah!” (Génesis, 4:1).

El verbo *conocer*, calcado en todas las traducciones bíblicas y utilizado aquí en un sentido metafórico, es una referencia al conocimiento original, obtenido como consecuencia del pecado. La misma historia del pecado original impuso también una de las más antiguas metáforas animales, la que hace que el serpiente, avatar del mal, se convierta en símbolo de la hipocresía y de la traición en el mundo cristiano (mientras que otras culturas lo ven como símbolo de la sabiduría, de la fertilidad, de la vida, de la transcendencia o es el propio dios supremo⁴⁹). Las metáforas animales pueden tener como fuente los mitos antiguos o las obras literarias importantes, que imponen a la consciencia colectiva ciertos rasgos arquetípicos, reales, imaginarios o arbitrarios, resultados de la humanización de los animales y de la mal interpretación de los comportamientos instintivos como actos de voluntad. De esta manera, algunas metáforas animales son comunes a varias culturas que no se hallan en contacto, así que su fuente es la observación y la interpretación directa de la realidad. El mecanismo por el cual una persona es asimilada metafóricamente a un animal arquetípico lleva a la aparición de los disfemismos. “Los insultos que envían a

---

⁴⁹ La sobrevivencia de los elementos precristianos, animistas y chamánicas en el cristianismo conduce, muchas veces, a la inversión de las posiciones entre las antiguas y las nuevas divinidades, así que los antiguos dioses supremos son asimilados al diablo. La serpiente se convierte en avatar del diablo como símbolo del conocimiento prohibido, tal y como los antiguos dioses cornudos le prestan ese atributo en la imaginación colectiva o como el lobo, animal asociado a la muerte y al conocimiento transcendental, se convierte en representación del mal en las leyendas de la licantrópia; en rumano, la expresión *vorbești de lup și lupu-i la ușă* (“hablas del lobo y el lobo está en la puerta”) constituye una prueba en este sentido (cf. ingl. *speaking of the devil* y esp., con eufemismo, *hablando del rey de Roma*, que envía al mito de la génesis del pueblo romano, celebrado por las festividades llamadas *Lupercalia*, que incluían rituales de purificación y de conmemoración de los muertos).

los animales”, apunta Peter Collett, “son [...] universales. [...] su propósito principal es el de presentar a los humanos como no humanos y, por consecuencia, negarles los derechos que les corresponden normalmente cual seres humanos. [...] es mucho más fácil tratar mal a los demás después de haberlos clasificado de «cerdos» o «parásitos»⁵⁰. La metáfora *cerdo* es conocida en todo el mundo europeo como sinónimo de “sucio”, “vulgar”, “sinvergüenza”, “abusador”, “gordo”, etc. *Zorro* y *zorra* son sinónimos de “astuto” o “sin escrúpulos” (*zorra* con connotaciones sexistas), el *conejo* es un símbolo de la cobardía, la *mula* de la terquedad, etc. Es fácil advertir la arbitrariedad de tales generalizaciones, que muchas veces no tienen ningún fundamento científico⁵¹.

La metáfora es el medio principal de creación léxica en el argot, lenguaje caracterizado por inestabilidad y expresividad. El argot permite un fenómeno interesante, la *derivación sinonímica*, que significa la transferencia metafórica del sentido figurado de una palabra a todos sus sinónimos y, de aquí, a los sinónimos de éstos. “Una metáfora o una metonimia”, afirma Ion Coteanu, “no sólo ofrece una imagen nueva del objeto, sino también un modelo de asociación a base del cual se constituyen otras metáforas y metonimias.”⁵²

2. Figuras de la contigüidad. El lenguaje coloquial permite a veces la eufemización por metonimias. Las antonomasias constituyen una fuente importante para la alofemización, bien si se trata de nombres cultos o de antropónimos que se convierten en arquetipos para generalizar. Si los nombres cultos funcionan fácilmente como eufemismos propios o poéticos, los nombres propios de personas tienen funciones irónicas o disfémicas. En algunas lenguas románicas, por ejemplo, son frecuentes las antonomasias que reducen a los homosexuales masculinos a su lado femenino; del diminutivo *Marica* de “María”, las lenguas ibero-románicas han desarrollado series sinonímicas que designan a los homosexuales: esp. *marica*, *mariquita*, *maricón*, port. *maricas*, *maricão*, *mariquinhas*, cat. *marión*, *mariolo*, *marioso*, etc. El francés conoce el término *mariette*, y en italiano⁵³ los homosexuales afeminados son designados por el término *checca*, hipocorístico de “Francesca”. De una manera parecida, los nombres propios que son frecuentes en los pueblos vecinos o en contacto llegan a designar al pueblo entero: en rumano, *friț* significa “alemán”, e *ivan* significa “ruso o eslavo del este”.

⁵⁰ Peter Collett, *Cartea gesturilor europene*, Editura Trei, București, 2006, p. 152.

⁵¹ Véase tb. Antonio Briz (coord.), *¿Cómo se comenta un texto coloquial?*, Editorial Ariel, Barcelona, 2000, p. 133-135.

⁵² Ion Coteanu, *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, Editura Academiei R.S.R., București, 1973, p. 41.

⁵³ Y en algunas expresiones; véase Giovanni Dall’Orto, *Storia di undici termini relativi all’omosessualità*, “Sodoma” n. 3, Primavera-estate 1986, p. 81-95.

Muchas veces, las expresiones eufemísticas de este tipo tienen sus orígenes e los mitos hebreo-cristianos; los sustantivos propios pueden generar por derivación sustantivos comunes (*sodomía*, *onanismo*, etc.) o pueden ser utilizados como eufemismos por antonomasia (*Matusalén*, “persona en edad”, *magdalena*, “mosca muerta”, *anticristo*, “persona malvada”, etc.).

De hecho, la eufemización metonímica parece ser un procedimiento bastante productivo en los textos religiosos, como lo demuestra el texto siguiente. en la *Biblia* hay algunas referencias a la manera de jurar de los antiguos hebreos; a primera vista, esa costumbre parece sorprendente y difícil de entender:

Entonces Abraham dijo a un siervo suyo, el más viejo de su casa y que administraba todo lo que tenía: -Por favor, pon tu mano debajo de mi muslo, y te haré jurar por Jehovah, Dios de los cielos y Dios de la tierra, que no tomarás para mi hijo una mujer de las hijas de los cananeos entre los cuales habito. Más bien, irás a mi tierra, a mi parentela, y tomarás mujer para mi hijo Isaac. (Génesis, 24: 2-4);

Entonces el siervo puso su mano debajo del muslo de Abraham su señor, y le juró sobre este asunto. (Génesis, 24: 9);

Si he hallado gracia ante tus ojos, por favor, pon tu mano debajo de mi muslo y muéstrame misericordia y verdad; te ruego que no me sepultes en Egipto, sino que cuando repose con mis padres, me llevarás de Egipto y me sepultarás en el sepulcro de ellos. (Génesis, 47: 29-30).

“Ese lenguaje es confuso hasta que llegas a entender que los traductores de la Biblia usan «muslo» muy a menudo como eufemismo de «pene».”⁵⁴, advierte David Friedman. El texto original hebraico contiene, en cambio, referencias directas a los genitales; la clave para decodificar esa expresión eufemística existe también en las traducciones, pues las fórmulas “salieron del muslo de...” y “siente de...” varían libremente. Aunque la sustitución mencionada no es una típica, es, sin embargo, una metonimia, del mismo tipo que fr. *estomac* para “coeur” (en ciertos textos medievales), o rum. *vintre* (ml. **venter**, **-is**, “abdomen”) para “genitales”; de la misma manera, lat. *bucca*, “mejilla” y *gula*, “garganta” (rum. *gură*, “boca”) sustituyeron el término lat. “os”, la diferencia siendo una de motivación, pues en el caso analizado arriba se trata de una necesidad eufemística. Friedman advierte: “pocos se dan cuenta [...] que la idea de hacer un juramento sagrado «tocando con la mano el muslo de

---

⁵⁴ David M. Friedman, *O istorie culturală a penisului*, Editura Humanitas, București, 2006, p. 22-23.

alguien» (en o cerca de los testículos) sobrevivió hasta el día de hoy –casi 4000 años más tarde – en la palabra «testify»⁵⁵ (testimoniar).⁵⁶

3. Figuras de la contradicción. A este nivel, las figuras de la contradicción se materializan en la sustitución de una palabra por una secuencia antónima, y los resultados de tal sustitución pueden ser los eufemismos irónicos o los pseudo-eufemismos por los cuales se pretende atenuar una expresión demasiado dura. La antífrasis significa afirmar algo por una estructura que expresa aparentemente lo contrario; los efectos cómicos o irónicos son frecuentes. Sin embargo, muchas veces la expresión eufemística antifrástica es dictada por ciertos tabúes generados por supersticiones relativos al mal de ojo, a la mala suerte, etc. El miedo al mal de ojo ha generado prácticas de las más variadas, incluyendo hechizos, talismanes, gestos y desencantos⁵⁷. En la mayoría de las creencias, el mal de ojo parece estar relacionado a la envidia de los dioses o de los humanos, así que no es nada sorprendente que algunas de esas prácticas incluyen técnicas para ocultar las cualidades reales o para distraer la atención. Entre las prácticas autóctonas de los rumanos, podemos mencionar, por ejemplo, a las que pretenden “afear” a un niño bonito, sea escupiéndolo (de manera simbólica), o manchándolo en la frente con cenizas o barro; tales prácticas vienen acompañadas por fórmulas de reparación que se pronuncian después de los cumplidos o piropos: rum. *să nu-ți fie de deochi*, it. *se mal occhio non ci fosse*. En la misma categoría de métodos preventivos contra el mal de ojo se inscriben los cumplidos antifrásticos; los niños, extremadamente vulnerables ante el mal de ojo, reciben cumplidos como *urítule* (“feo”) o *ce mare te-ai făcut* (“qué grande estás”), que tienen el propósito de engañar al potencial “jettatore” sobre las cualidades reales del niño, para hacerlo parecer menos vulnerable, o, según T. Vianu, en ciertas zonas del mundo “a los niños se les ponen nombres feos, para que los demonios, espantados por su fealdad, los eviten”⁵⁸.

---

⁵⁵ En realidad, las cosas son más complicadas. La mayoría de los especialistas están de acuerdo con el vínculo etimológico de los dos términos, a los cuales añadimos *testamento*, *a atestiguar*, *contestar*, etc., aunque su origen parece ser otro que el procedimiento revelado en el *Antiguo Testamento*. *Testis*, significando en latín “[el] que es el tercero entre dos que discuten, testigo, asistente” (Teodor Iordănescu, *Dicționar Latin-Român...*), había recibido el sentido figurado de “testículo”; el fenómeno ha recibido varias explicaciones, entre las cuales la más plausible parece ser la que presenta esa transferencia como un calco semántico del griego, donde *parastatēs* tenía ambos sentidos (metáfora posible gracias a la existencia de la categoría morfológica del dual).

⁵⁶ David M. Friedman, *op. cit.*, p. 23.

⁵⁷ Peter Collett, *op. cit.*, p. 83 et seq.

⁵⁸ Tudor Vianu, *op. cit.*, p. 26.

Las supersticiones relativas a la mala suerte reclaman a veces expresiones antifrásticas. Para algunos supersticiosos, desear “buena suerte” equivale a traer una desgracia; por ese motivo, en algunas lenguas existen estructuras lexicalizadas usadas en tales circunstancias: it. *in bocca al lupo*, ingl. *break a leg*, esp. *¡mucho mierda!*:

Mar 25 2007 6:02 A

In bocca al lupo *per domani a rocktargatoitalia*.

Mucha mierda!

mierda mierda mierda!

break a leg!

Laura (<http://profile.myspace.com/>).

Esas expresiones equivalentes tienen una función “escaramántica”, en otras palabras son formas de conjurar un acontecimiento desagradable, presentándolo como deseable; paradójicamente, llegaron a ser fórmulas de buena suerte, sin el riesgo de traer consecuencias no deseadas. La palabra española *mierda*, usada generalmente para caracterizar de forma negativa ciertas situaciones, refleja otra superstición europea (románica), es decir, que las heces tienen que ver con la riqueza o con la buena suerte. Esa creencia, muy popular entre los rumanos, ha generado numerosas expresiones: de una persona afortunada (suertuda) se dice que *de niño comió mierda*, de alguien rico, que *tiene mierda de dinero*, a alguien que pisa en excrementos se le sugiere que *compre loterías*; quizás la expresión *putred de bogat* (“podridamente rico”) tenga que ver con la misma superstición. Sin embargo, la función principal de la alofemización antifrástica es irónica o disfémica, sobre todo cuando el término sustituido pertenece al eje negativo de los valores apreciativos. Así, pues, según el contexto lingüístico y comunicativo, los alofemismos *listo* / *genio* / *Einstein* pueden ser percibidos como eufemismos irónicos o disfemismos en un acto de comunicación concreta, todos como sustitutos del disfemismo *estúpido*.

BIBLIOGRAFÍA

- Briz, Antonio (coord.) (2000): *¿Cómo se comenta un texto coloquial?*. Barcelona, Editorial Ariel
- Collett, Peter (2006): *Cartea gesturilor europene*, București, Editura Trei
- Coteanu, Ion (1973): *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, București, Editura Academiei R.S.R.
- Dall’Orto, Giovanni (1986): *Storia di undici termini relativi all’omosessualità*, “Sodoma” n. 3, Primavera-estate 1986, p. 81-95
- Dumitrăcel, Stelian (1980): *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii*. București, Editura Științifică și Enciclopedică

- Friedman, David M. (2006): *O istorie culturală a penisului*. București, Editura Humanitas
- Iordănescu, Teodor (1945): *Dicționar latin-român*. București, Editura Ziarului "Universul"
- Navarro Zaragoza, Nuria (2005): *Glosario de términos gays compuestos por la palabra "queen" y su traducción*, en "Tonos digital", Revista Electrónica de Estudios Filológicos, No. 10, Noviembre 2005, www.um.es/tonosdigital
- Sartor, Antonella, *La potenza delle parole: connotazioni, metafore, eufemismi*, www.lisoladeltesor.com
- Sartor, Antonella, *Le metafore nella vita quotidiana*, www.lisoladeltesor.com
- Seiciuc, Lavinia (2006): *Eufemizarea – câteva cazuri exceptionale de sinonimie contextuală*, en *Analele Universității "Ștefan cel Mare" Suceava, Seria Filologie, A. Lingvistică, Tomul XII, nr. 2, 2006*, Editura Universității Suceava, 2006, p. 141-147
- Seiciuc, Lavinia (2007): *Crearea eufemismului la nivelul semnificantului: rolul funcției poetice a limbii*, en *Analele Universității „Ștefan cel Mare” Suceava, Seria Filologie, A. Lingvistică, Tomul XIII, nr.1, 2007*, Editura Universității Suceava, 2007, p. 71-78
- Seiciuc, Lavinia (2008): *El eufemismo por antífrasis: expresiones del mal de ojo y de la mala suerte en las lenguas románicas*, en „Revista de estudios de literatura y de lengua española”, Embajada de España, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2008
- Tohăneanu, G. I. (1995): *Dicționar de imagini pierdute*. Timișoara, Editura Amarcord
- Vianu, Tudor (1957): *Problemele metaforei și alte studii de stilistică*. București, E.S.P.L.A.

